

Tervetuloa Hoksaamisia lapsen osallisuudesta –webinaariin!

Tervetuloa webinaariin

Hankepäällikkö Timo Rautiainen

Lasten osallisuus on aikuisten velvollisuus

Lapsiasiavaltuutettu Elina Pekkarinen

Lapset on tärkeitä -hankkeen hoksaukset, tulokset ja tuotokset

Hankesuunnittelijat Susanna Heugenhauer ja Emma Lappi

Kehittävällä arvioinnilla kohti tuloksia

Asiantuntijat Mari Ruuth ja Sarianne Sahervo, Kuntoutussäätiö

Tauko

Hoksauspuheenvuoroja yhteiskehittämisen matkalta

Lihastautiliitto ry, TATU ry/Vauhti-toiminta, Oulu seudun omaishoitajat, Harvinaiskeskus Norio

Tauko

Mentalisaatio ja lapsen tukeminen

Väitöskirjatutkija Nina Mellenius, Turun yliopisto

Yhteenveto

Hankepäällikkö Timo Rautiainen

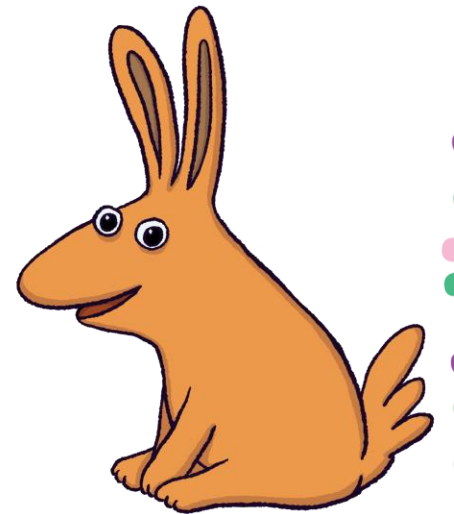
Tässä webinaarissa:

♥ Saa olla sellainen kuin on

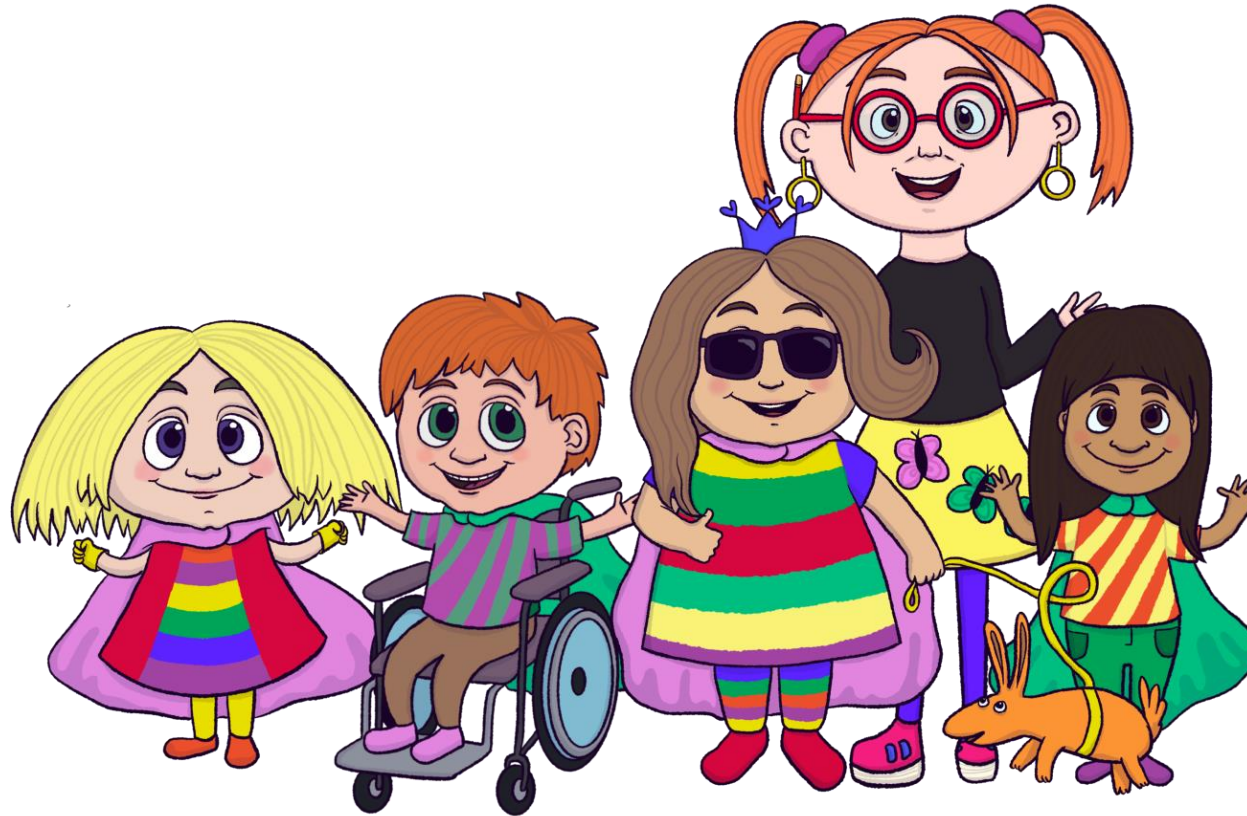
♥ On tervetullut olo

♥ Saa osallistua sillä tavalla kuin on itselle mieluinen tapa

- Pidäthän kameran ja mikrofonin suljettuna
- Otamme mielellään vastaan kysymyksiä ja kommentteja chatin kautta!

Lapset on tärkeitä -hanke 2022–2024

Lapset on tärkeitä -hanke 2022–2024

"Lapsi on aikuisen tavoin yhteiskunnan täysivaltainen jäsen. Lapsen osallisuudessa on kyse siitä, miten lapsi voi olla mukana omaan elämäänsä vaikuttavissa asioissa. Lapsella on oikeus tulla nähdyksi ja kuulluksi ja tehdä omaa elämäänsä koskevia päätöksiä ikä- ja kehitystasonsa mukaan"

"Aikuiset luulee, että ne on lapsiasiantuntijoita. Me ollaan lapsiasiantuntijoita. Lapsiasiantuntija-aikuisten pitäis punnertaa!"

Lapset on tärkeitä -hanke 2022–2024

Hankkeen tavoitteina oli:

- ♥ Vahvistaa vammaisten ja pitkäaikaissairaiden lasten osallisuutta ja yhdenvertaisuutta järjestöjen ryhmätoiminnassa
- ♥ Lisätä näiden lasten kanssa toimivien aikuisten osallisuustaitoja
- ♥ Rohkaista lapsia ilmaisemaan itseään ja ottamaan oman kokoistaan vastuuta

Miten tämä tehtiin?

- 🌿 Kartoitimme ja yhteiskehitimme osallisuutta vahvistavia ja osallisuutta arvioivia toimintatapoja, joita testattiin ja kehitettiin järjestöjen ryhmätoiminnassa
- 🌿 Kehitetyt menetelmät ja toimintatavat vietiin lassoreppu.fi -sivustolle kaikkien saataville

Lapset on tärkeitä –hankkeessa mukana

Yhteistyökumppanit

- Epilepsialiitto
- Invalidiliitto
- Kuntoutussäätiö
- Lihastautiliitto
- Munuais- ja maksaliitto
- Perhekuntoutuskeskus Lauste
- TATU ry

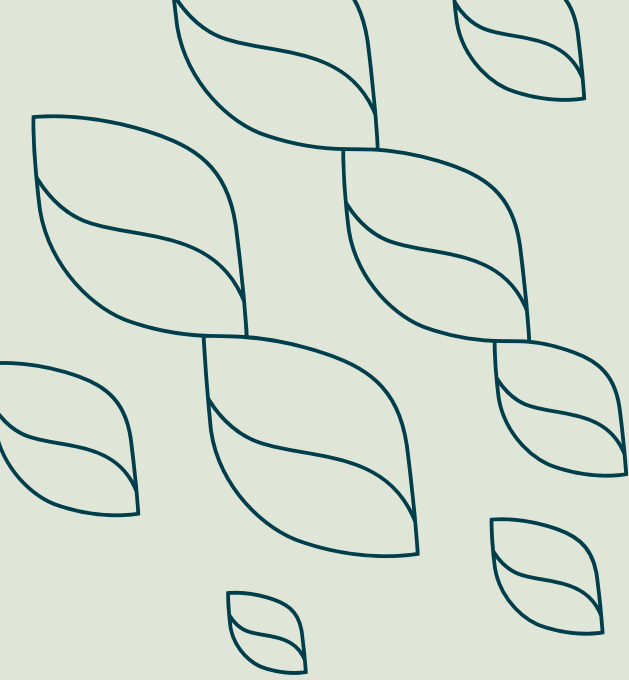
Kehittäjäkumppanit

- Mahdollisuus lapselle ry
- Lapinlahden kunta iltapäiväkerho
- Liedon Eränkävijät / Lentävät marsut
- Oulun seudun omaishoitajat
- Näkövammais lapset ry
- Allergia-, Iho- ja Astmaliitto ry

Lasten osallisuus on aikuisten velvollisuus

Elina Pekkarinen
Lapsiasiavaltuutettu
Lapset on tärkeitä -hankkeen webinaari
31.10.2024

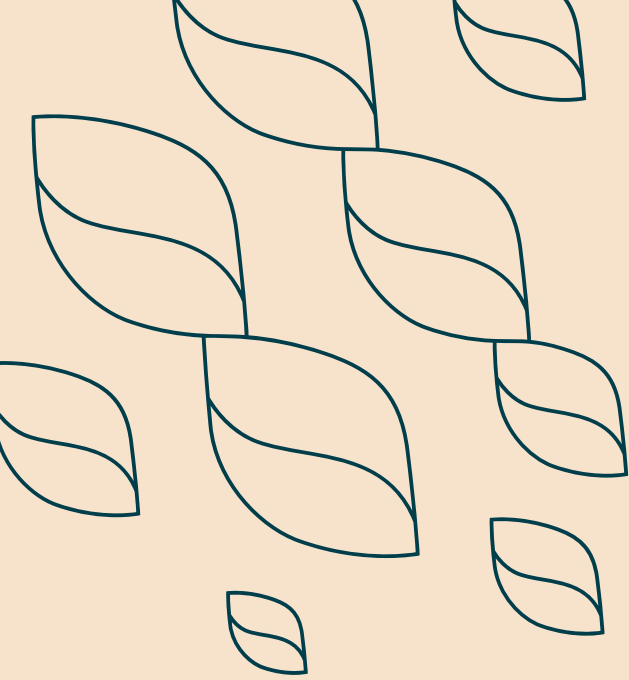
Lasten oikeus vaikuttaa, ilmaista mielipiteensä ja saada tietoa (art 12 ja 13)

- Elimellinen osa lapsen oikeuksia on oikeus osallistua ja vaikuttaa.
- Lapset eivät ole pieniä aikuisia, mutta eivät myöskään puolikkaita ihmisiä.
- Kaikessa toiminnassa lasten ja nuorten kanssa tulisi heidän näkemyksensä ottaa vakavasti ja huomioida.
- Lapsi, joka on saanut osallistua sääntöjen luomiseen, myös todennäköisemmin noudattaa niitä.
- Lisäksi osallisuudella on useita hyvinvointivaikutuksia, taloustieteen gurun Daron Acemoğlun ja James Robinsonin mukaan jopa keskeinen vaikutus yhteiskunnan menestykseen.

Lasten ja nuorten näkemykset suomalaisessa yhteiskunnassa

- Suomessa on pitkään ymmärretty lasten näkemysten selvittämisen velvoite, mutta sen merkitystä ei täysin ole sisäistetty.
- Lapset ja nuoret ovat etulyöntiasemassa esim. vanhuksiin nähden, koska he käyvät päivittäin instituutioissa, joissa vaikuttamisen ajattelisi olevan luonteva osa arkea.
- Onko kuitenkin näin?

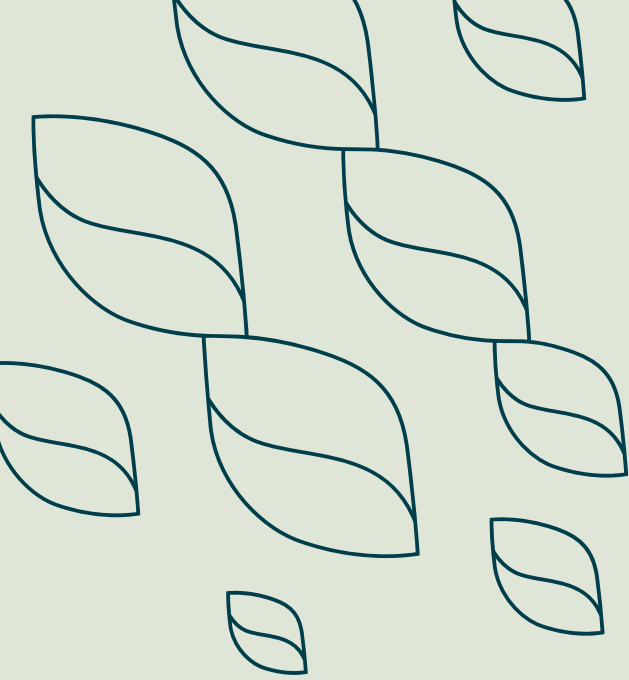
Mitä lapset itse kertovat osallisuudesta?

- Nuorten neuvonantajien tapaamisia järjestetään eri puolilla Suomea 4-5 vuosittain.
- Lisäksi kahta tiimiä on tavattu säännöllisesti.
 - Autismiluokan lapset
 - Pitkäaikaissairaat lapset
- Tapaamisten teemat vaihtuvat vuosittain, mutta osallistuminen ja osallisuus ovat aina keskustelun keskiössä.
- Millaisia kokemuksia lapsilla on?

- *Elina: Onks teillä semmosia kokemuksia, että ihmiset puhuu teidän puolesta?*
- *Nuoret: On.*
- *Katja: Missä tilanteissa?*
- *Nuori: Lääkärissä.*
- *(--)*
- *Elina: Tosi jännä kuulla, et just lääkäriissä puhutaan ohi. Ketkä silloin puhuu?*
- *Nuori: Yleensä vanhemmat ja lääkäri.*
- *Elina: Miten sä toivoisit, et siellä lääkäriissä tehtäs paremmin?*
- *Nuori: Silleen, et kysyttäs siltä potilaalta eikä vanhemmalta.*

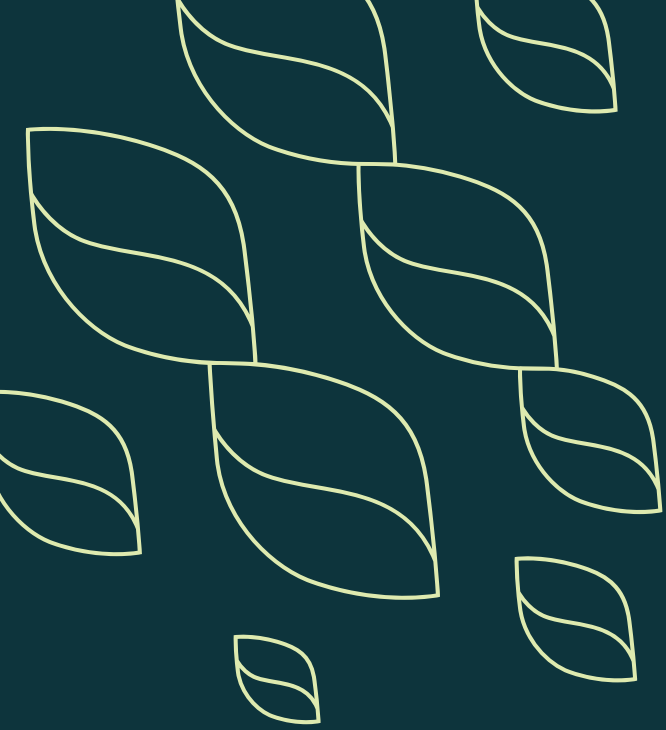

Ote Spesian nuorten tapaamisesta (2020)

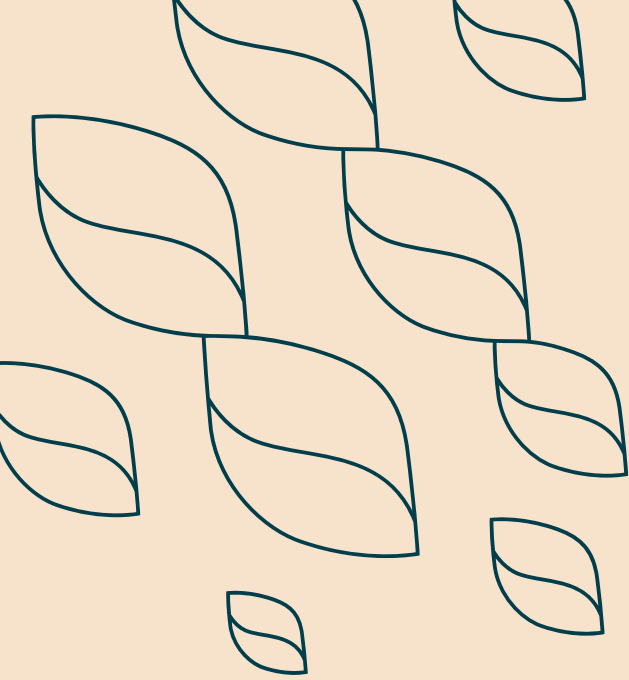
Autismiluokan oppilaiden kokemuksia

- Lasten mielestä on tärkeää, että heiltä kysytään mielipiteitä.
- Lapset kuitenkin kertoivat, että aina aikuiset eivät kysy heidän näkemyksiään tai edes kuuntele, jos lapsi yrittää kertoa jotakin.
- Lapset tunnistivat esimerkiksi tilanteen, jossa aikuinen on kuuntelevinaan lasta, mutta todellisuudessa selaa samalla omaa puhelintaan eikä kuuntele.

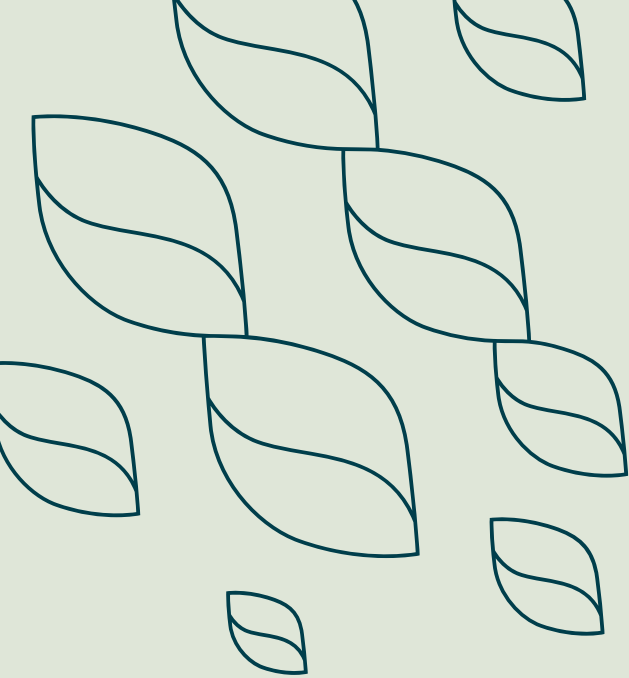
Pitkäaikaissairaiden lasten kokemuksia

- Sairauden huomioimista pidettiin tärkeänä, mutta liikaa hössöttämistä ja ylitsepursuavaa erityiskohtelua ei toivottu.
- Tiedon jakaminen toisille ja tiedon saaminen itse koettiin merkitykselliseksi.
- Oman tiedon kunnioittamista pidettiin tärkeänä.
- Lapsen hyväksyminen kaikkine erityispiirteineen, on äärimmäisen tärkeää – aina tämä ei toteutunut, etenkin koulussa.

- *V: En mä tiää. Mulla on usein sanottu, että.. että mul on niin, asenne, jota ei voi hyväksyä -tyyppisesti.*
- *K: Kuka sulle on sanonut niin?*
- *V: Koulu.*
- *K: Opettajat vai rehtori?*
- *V: Hmm. Opettajat ja sit niin ku opettajat tyyppisesti.*

Pitkäaikaissairaiden lasten ryhmä 2023.

Miksi kuunnella lasta?

- Tutkitusti monia positiivisia vaikutuksia sekä lasten elämään että päätöksentekoon, kuten...
- Aikuisten mielenkiinnolla kuuntelema lapsi uskoo vaikutusmahdollisuuksiinsa ja luottaa olevansa yhteisölleen merkityksellinen.
- Osallistumisella on positiivisia vaikutuksia lasten henkilökohtaiseen hyvinvointiin sekä sosiaalisiin suhteisiin.
- Kun lapsia kuullaan heitä koskevassa päätöksenteossa, heidän siteensä paikallisyhteisöön vahvistuvat ja integraatio yhteiskuntaan kasvaa.
- Lasten osallisuus päätöksenteossa ehkäisee heidän syrjäytymistään, jonka keskeinen riskitekijä on vaikutusmahdollisuuksien puute.
- Lasten kuuleminen on arvokas tilaisuus hankkia tietoa lasten elinpiiristä ja elinoloista niiden parhailta asiantuntijoilta.
- Tutkimusten mukaan aikuiset myös tekevät parempia päätöksiä silloin, kun he kuuntelevat lapsia – tätä mieltä ovat sekä aikuiset että lapset .
- On kuitenkin hyvä muistaa, että lasten kuulemisen tarkoituksena ei ole säilyttää vastuuta lapsille, vaan tuottaa parempaa tietoa päätösten tueksi.

Lopuksi

- Lasten ja nuorten näkemysten huomioiminen ei ole vaikeaa tai hankalaa, jos se omaksutaan osaksi toimintakulttuuria.
- Luottamus siihen, että oma päätöksenteko helpottuu, voi motivoida lapsivaikutusten arviointiin.
- Lopulta ihmisten osallisuuden vahvistaminen on edullinen, tehokas ja mutkaton tapa vahvistaa kaikkien hyvinvointia.

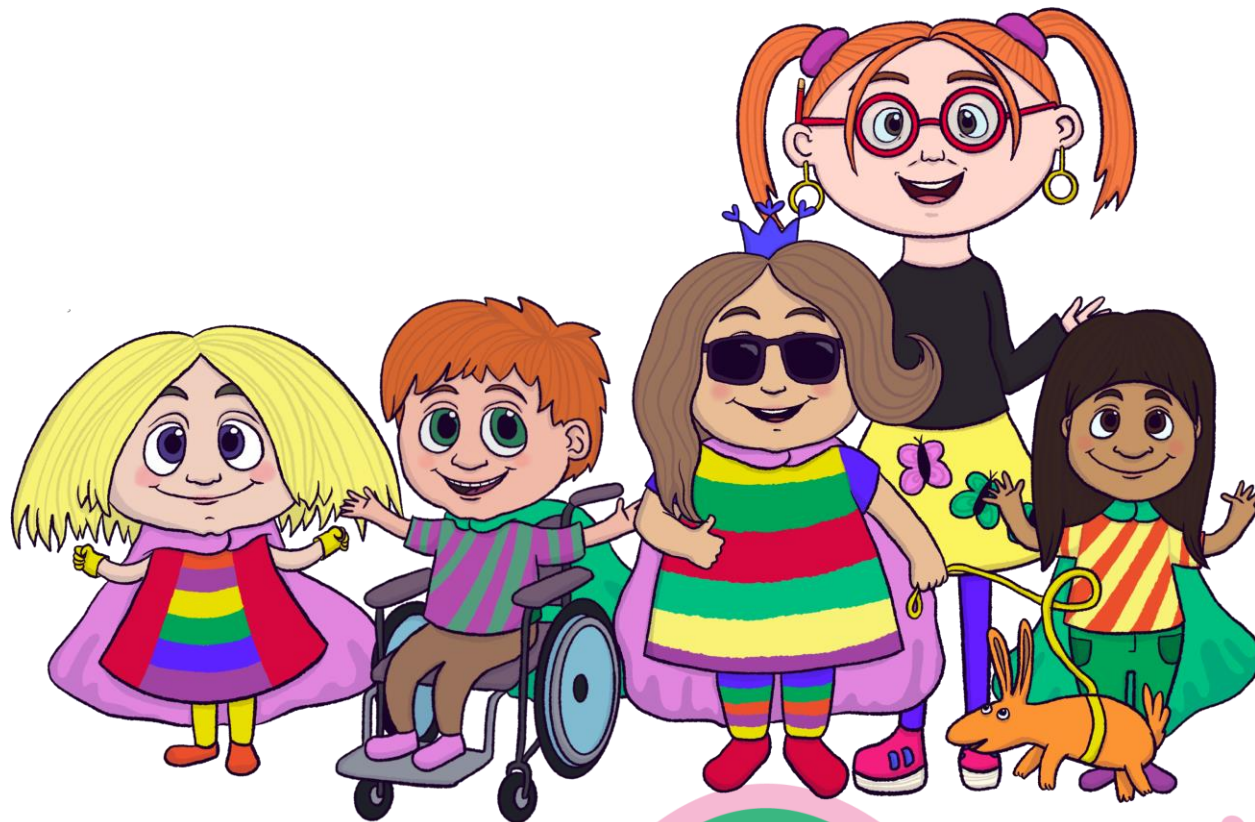

A person wearing a yellow jacket and a beanie, seen from behind, carrying a white backpack. They are looking towards a large, multi-story building with many windows. The scene is overlaid with a dark teal color.

Kiitos!

Lapset on tärkeitä -hankkeen hoksaukset, tulokset ja tuotokset

- Supersankarius lapsen voimavarana
- Kuinka ottaa lapset mukaan päätöksentekoon: lapsen osallisuuden tornitalot
- Lassorepusta työkaluja osallisuuden vahvistamiseen ja arviointiin

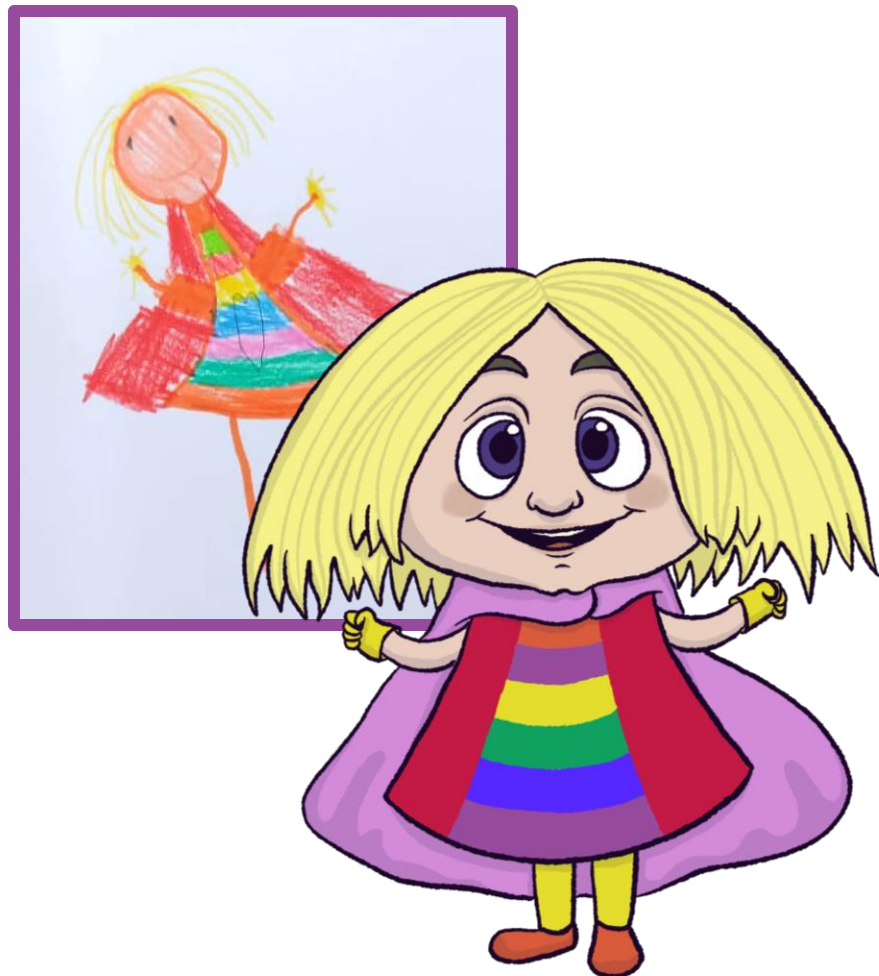

Miten supersankarit syntyivät?

- Lapset on tärkeitä -hanketta on ohjannut kaksi lasten ohjausryhmää
- Ohjausryhmien tehtävänä on ollut tuoda lasten omaa näkemystä hankkeen eri vaiheisiin
- Ensimmäisessä ohjausryhmien tapaamisessa lapset kertoivat tarvitsevansa elämäänsä supersankareita ja supervoimia
- Sankarit syntyivät saduttamalla ja lasten piirustusten pohjalta.

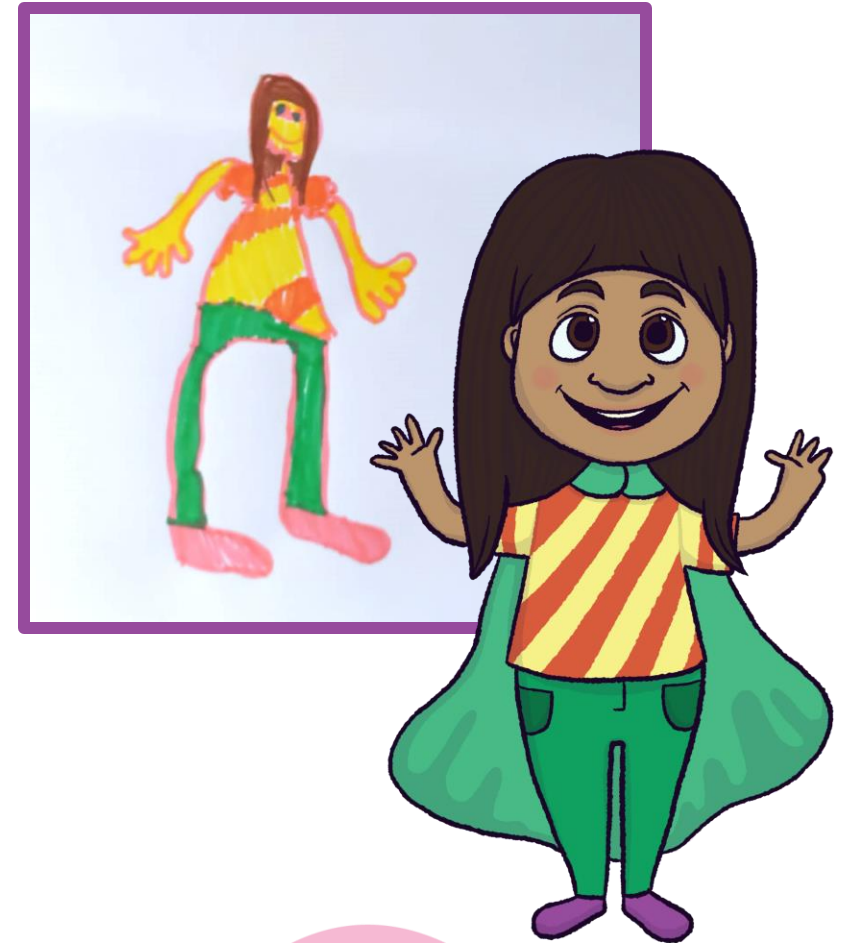
Supersankarit hankkeen apuna

- Supersankarius löysi tiensä lapsen osallisuutta edistävien työkalujen pilotointiin: supersankarisuunnistus ja supersankariseikkailu
- Lapset pystyivät liittymään supersankareihin, koska heillä oli samoja juttuja
- Sankarit herättivät keskustelua -> vertaistuki
- Hankkeen visuaalisuus -> mieleenpainuvuus!

Supersankarius lapsen voimavarana

- Supersankarityöskentelyllä lapset kertovat omista tarpeistaan, kokemuksistaan ja toiveistaan
- Lapsi voi puhua itselleen vaikeista asioista niin, että ne eivät suoranaisesti kosketa häntä itseään -> helpompi puhua
- Supersankariusajattelu ja -leikki vahvistaa lapsen itsetuntoa

Missä kaikkialla sankarit ovat seikkailleet?

- Tarinakortit
- Supersankareiden avulla lasten oli helpompi kertoa omista kokemuksistaan -> pöytäteatteri vastasi tähän tarpeeseen
- Lasten kuulluksi tulemisen kokemusta vahvistetaan palauttamalla lasten luoma tarina heille takaisin
- Ohjausryhmän lapset toivoivat puuhakirjaa sankareista

Aikuisen rooli lapsen supersankariuden tukemisessa

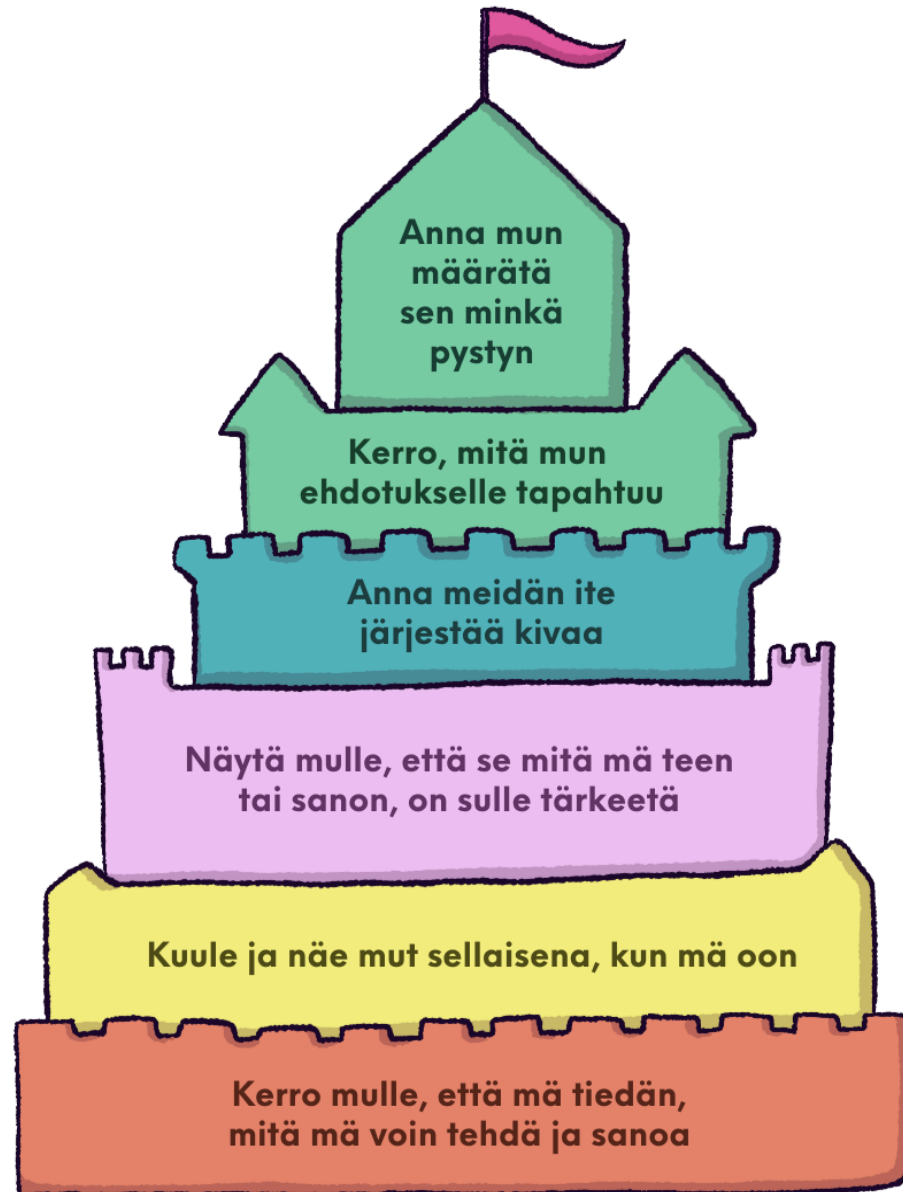

- Sen jälkeen kun supersankarit valmistuivat, tarvittiin vielä turvallinen aikuinen heidän kanssaan toimimaan
- Tieto miten lapset oppivat parhaiten: millaisia oppimisen tapoja lapset kaipaavat
- Aikuisen tehtävä on auttaa lasta löytämään omat supervoimansa
- Voiko teillä lapset luoda omia supersankareita?

Kuinka ottaa lapset mukaan päätöksentekoon: lapsen osallisuuden tornitalot

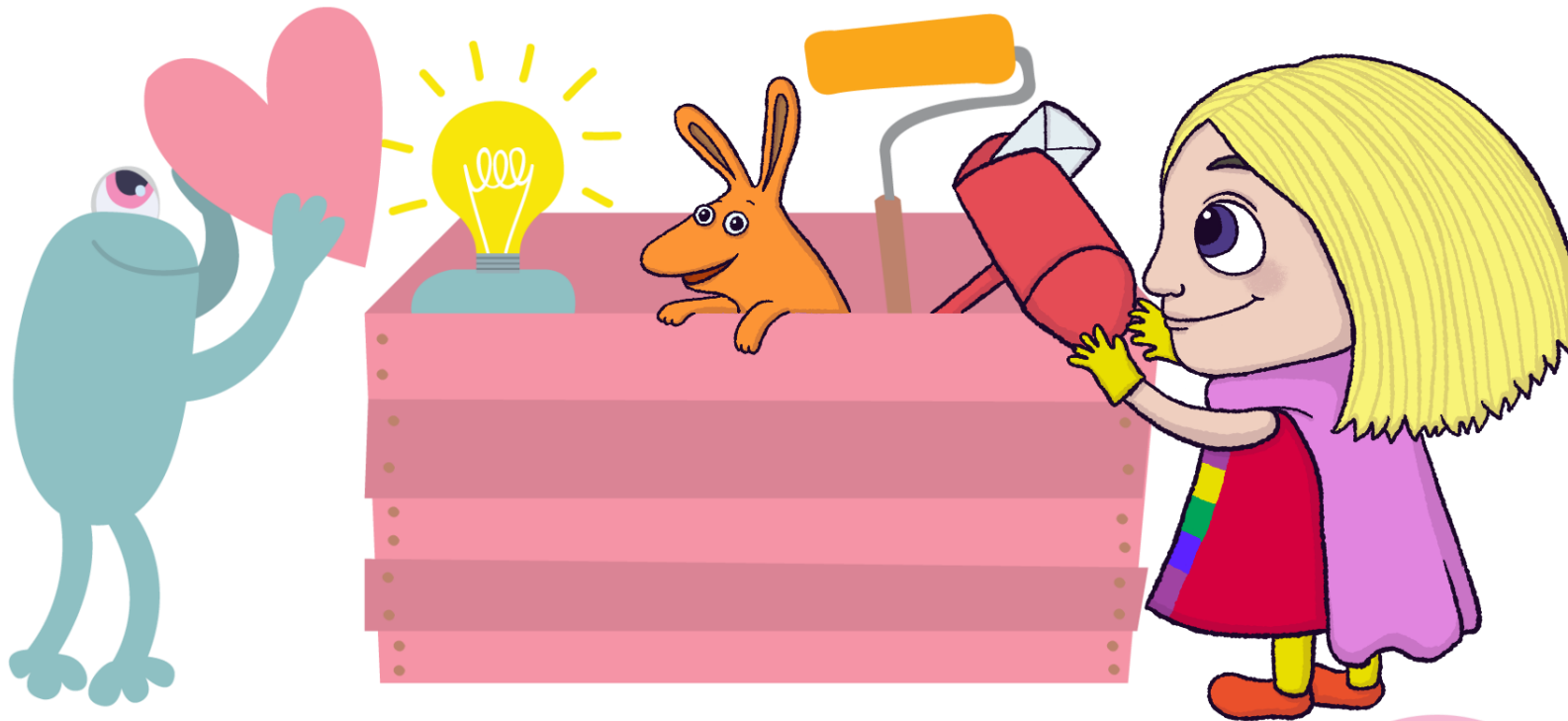
Osallisuuden tornitalo lasten omin sanoin

Osaan ja pystyn itse, auta mua näissä just sopivasti!

Lassorepusta työkaluja osallisuuden vahvistamiseen ja arviointiin

Lassoreppu.fi

Lassorepusta työkaluja osallisuuden vahvistamiseen

Osallisuutta rakentamassa ennen toimintaa

- Etätapaaminen ennen toiminnan alkamista, Padlet-alusta tutustumisen tukena, Lapset valitsevat toimintavälineet -äänestys, Oma tutustumishetki

Osallisuuden vahvistaminen toiminnan aikana

- Tärkeiden asioiden kortit, Huomioinko lapsen tänään -lomake, Lapset suunnittelevat ja toteuttavat toimintaa, Lakuaskartelu, Missä mennään meidän ryhmä - lapset arvioivat ja kehittävät ryhmää

Vuorovaikutusta ja osallisuutta tukevan ryhmän rakennuspalikoita

- Vuorovaikutusleikit, Kuvakommunikaatio lapsen tukena ryhmässä

Osallisuutta porukassa; Supersankarius lasten voimavarana

- Supersankarisuunnistus: rastityöskentely, Supersankariseikkailu: toiminnallinen menetelmä, Pöytäteatteri (Strukturoitu tarinatuokio tai/ja vapaa leikki Supersankareilla)

Työkaluja osallisuuden vahvistamiseen

- Tärkeiden asioiden kortit, Supersankarikortit, Lasten vaalit, Lasten ohjausryhmä

Lassorepusta työkaluja lapsen osallisuuden arviointiin

- Apua osallisuuden huomaamiseen -lomake
- Lapsen osallisuuden havainnointilomake
- Missä mennään meidän ryhmä - lapset arvioivat ja kehittävät ryhmää
- Lakuaskartelu
- Lapsen osallisuuden tornitalot

Lassorepusta työkaluja osallisuuden vahvistamiseen ja arviointiin

Tärkeiden asioiden kortit

Kuinka tämä edistää lapsen osallisuutta?
Lapset rohkaistuvat kertomaan omista tärkeistä, vaikeistakin asioista korttien avulla. Asioiden jakaminen vahvistaa yhteyttä lapsen ja aikuisen välillä ja luo vertaistukea lasten kesken.

Miksi tämä on tärkeää?
Lapset saavat kokemuksen siitä, etteivät ole yksin vaikeiden asioiden kanssa. Lapset voivat löytää yhteisiä mielenkiinnon kohteita ja asioita.

Kuinka toimitaan?
Kortteja voidaan hyödyntää ryhmän kanssa monin eri tavoin keskustelun tukena. Niiden avulla voidaan herättää keskustelua asioista, jotka ovat lapsille tärkeitä. Tässä yksi tapa käyttää kortteja:

Kysymyksiä lapsilta vanhemmille

Korttien avulla lapset voivat ryhmänä ottaa vaikeita asioita puheeksi vanhempien kanssa. Kortit laitetaan pöydälle kuvapuoli alaspäin. Vuorotellen nostetaan kortteja, ja mietitään onko tämä aihe ryhmälle tärkeä. Onko jotain mitä tästä aiheesta haluaisi kysyä vanhemmilta? Halutaanko vanhempien tietävän jotain tästä aiheesta?

Ryhmänä voidaan yhdessä tehdä kysymyksiä ja tuoda tietoa vanhemmille, ja vanhemmat voivat vastata ryhmänä lapsille.

Toimivaksi todettu vinkki

Korteissa on myös pelillinen ominaisuus! Kun kortteja on nostettu vuorotellen, lopuksi katsotaan kuka sai kerättyä eniten tiettyä supersankaria. Kuka sai kuvia, joita oli koko pakassa vain yksi? Pelillisyyden voi innostaa lasta keskustelun lomassa.

Rauhoittaa

Haluaisin

Otaa pään

Vanhempien päivä

Kehittävällä arvioinnilla kohti tuloksia

Arviointiprosessi Lapset on tärkeitä -
hankkeessa ja keskeisimmät tulokset

Sarianne Sahervo ja Mari Ruuth, Kuntoutussäätiö

Yleistä arviointiprosessista

- Kuntoutussäätiön rooli Lapset on tärkeitä -hankkeessa on liittynyt tiedon keräämiseen, jäsentelyyn, fasilitointiin sekä arviointiosaamisen tuomiseen osaksi kehittämishanketta. Hankkeessa on hyödynnetty kehittävää arviointia, jossa korostuu kehittämis- ja oppimismotiivi. Arviointi on kehittävää silloin, kun se pitää sisällään tiedon tuottamisen lisäksi toiminnan aktiivisen kehittämisen.
- Pilotoitavat toimintatavat jaettiin neljään ryhmään: 1) Tukea vuorovaikutukseen ja orastavaan osallisuuteen, 2) Tullaan tutuiksi ennen toimintaa, 3) Osallisuutta porukassa - Supersankarius lapsen voimavarana ja 4) Osallisuuden vahvistaminen toiminnan aikana.
- Piloteista arviointitietoa kerättiin lapsen osallisuutta koskevalla havainnointilomakkeella. Yksittäisiä tapahtumista (esim. kurssi) kerättiin arviointitietoa vain lopputilanteessa, säännöllisestä toiminnasta (esim. harrastustoiminta) alku- ja lopputilanteissa. Lisäksi tehtiin ryhmähaastatteluja erikseen pilotteihin osallistuneille ammattilaisille ja lapsille. Arviointitietoa saatiin yhdeksästä pilotista.
- Jatkotestauksissa kerättiin vain laadullista arviointitietoa kuudella ammattilaisten ryhmähaastattelulla. Testauksissa hyödynnettiin myös havainnointilomaketta, mutta sitä koskevia tuloksia ei koottu yhteen.

Yleistä pilotoinnista ja jatkotestauksesta

- Lapset on tärkeitä -hankkeessa kokeiltiin lapsen osallisuutta vahvistavia toimintatapoja ja arviointimenetelmiä yht. 11 pilotissa ajalla 3–8/2023. Järjestöjen lisäksi pilotointiin osallistui kaksi kuntaa.
- Pilotoinnin tavoitteena oli lisätä lasten osallisuutta ryhmätoiminnassa. Pilotointi oli osa toiminnan kehittämistä.
- Pilotointia tehtiin sekä yksittäisissä tapahtumissa että säännöllisessä toiminnassa.
 - Pilotointi yksittäisissä tapahtumissa (esim. kurssi): kesto koko kurssin ajan
 - Pilotointi säännöllisessä toiminnassa (esim. harrastustoiminta): kesto 6–8 kertaa
- Lisäksi kuusi järjestöä teki toimintatapojen ja arviointimenetelmien jatkotestausta ajalla 4–8/2024.

Osallisuuden tasot havainnointilomakkeessa

Havainnointilomakkeella on väittämiä koskien kuutta lapsen osallisuuden tasoa:

1. **Tieto-osallisuus** (Lapsi saa ymmärrettävässä muodossa tietoa siitä, miten hän voi vaikuttaa toimintaan. Aikuinen huomioi lapsen tarpeet. Tärkeää on toiminnan jäsentyminen lapselle ja aikuisen ymmärrys lapsen tarpeista.)
2. **Ideointi- ja suunnitteluosallisuus** (Lapset esittävät ideoita, mielipiteitä ja suunnittelevat toimintaa yhdessä muiden lasten ja aikuisten kanssa. Ideoista tulee toimintaa.)
3. **Toimintaosallisuus** (Lapsella on mahdollisuus olla aktiivinen toimija. Lapsella on vastuutehtäviä ja hän voi järjestää toimintaa. Lapsi ottaa oman kokoista vastuuta.)
4. **Päätöksenteko-osallisuus** (Päätöksenteko-osallisuudessa aikuisen tulee varmistaa, että lapset ymmärtävät päätöksensä merkityksen ja seuraukset. Aikuinen kertoo lapselle, mihin lapsen mielipiteet voivat vaikuttaa ja millaista päätöksenteko on (esim. kompromissit). Päätökset viedään mahdollisuuksien mukaan käytäntöön, ja lapsille kerrotaan päätöksenteon tilanteesta.)
5. **Vuorovaikutus ja sosiaalinen osallisuus** (Sosiaalinen osallisuus on vuorovaikutusta ja yhteistä toimimista muiden kanssa. Se on myös tunne kuulumisesta porukkaan. Sosiaalinen osallisuus liittyy mm. lasten keskinäiseen leikkiin, yhteiseen työskentelyyn tai vertaistuen saamiseen. Vuorovaikutus voi olla mm. puhetta, ilmeitä, eleitä.)
6. **Yhdenvertaisuus** (Lasta kohdellaan yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa riippumatta hänen sairaudestaan tai vammastaan. Lapsen asemaa voidaan turvata positiivisella erityiskohtelulla. Lapseen ei kohdistu syrjintää.)

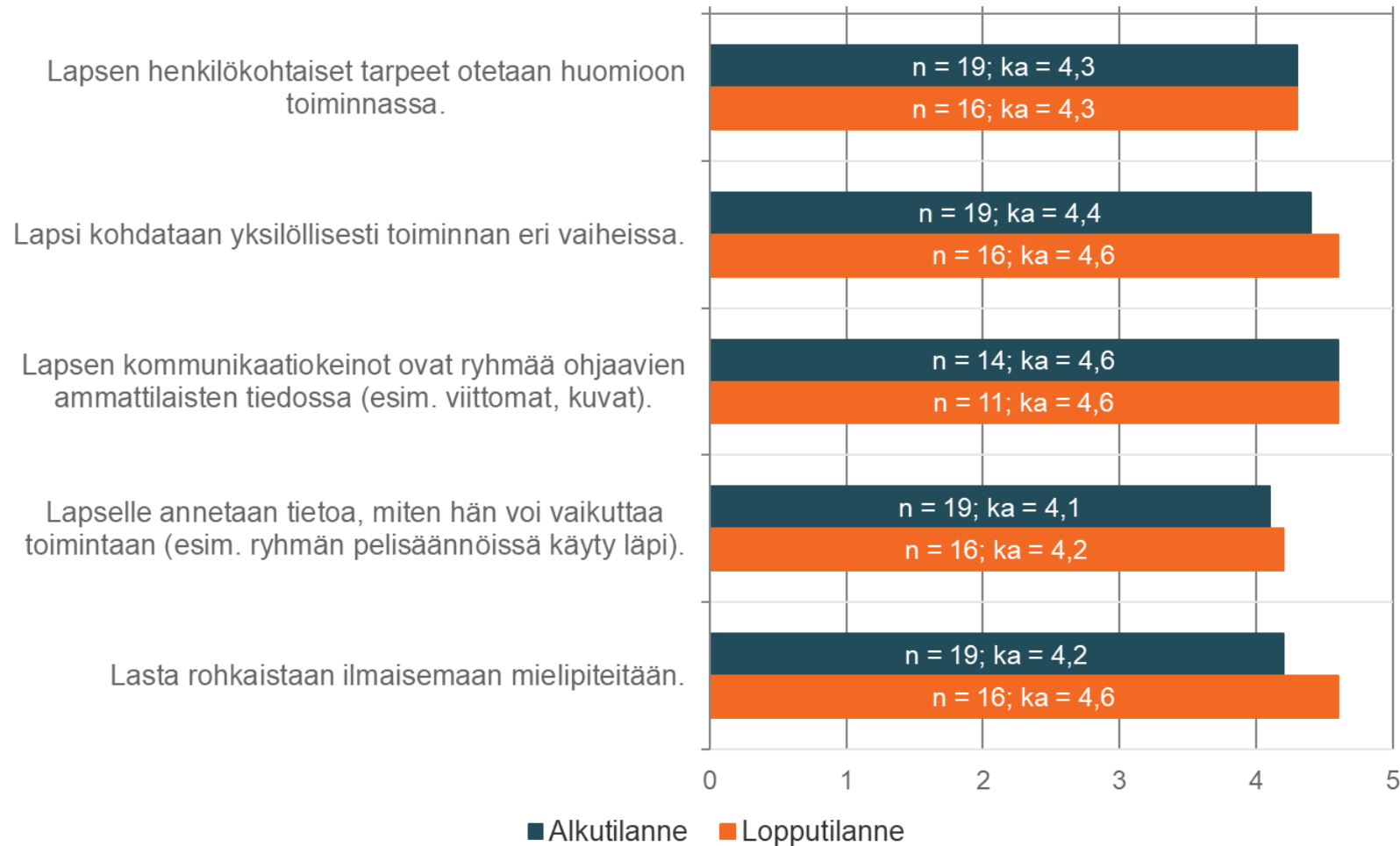
Havainnointilomake ja tieto-osallisuuden arviointi

Havainnointilomake lapsen osallisuuden arviointiin

- Havainnointilomakkeella on väittämiä koskien lapsen osallisuuden tasoja. Väittämiä on 3–6 kpl/osallisuuden taso.
- Havainnoinnin tekevät toimintaa toteuttavat ammattilaiset. Lomake täytetään erikseen jokaisen havainnoitavan lapsen osalta (vastaajakoodit).
- Esimerkiksi tieto-osallisuudesta on viisi väittämää, joita arvioidaan asteikolla (1 = Täysin eri mieltä ja 5 = Täysin samaa mieltä ja lisäksi Ei arvioida -vaihtoehto).
[Havainnointilomake Lassorepussa \(Pdf\)](#)

Alku- vai loppuhavainnointi: ☐ Alkutilanne ☐ Lopputilanne	Toiminnan toteuttajan arvio:						
Toiminnan nimi:	0 = Ei arvioida 1 = Täysin eri mieltä 2 = Melko eri mieltä 3 = Ei samaa eikä eri mieltä 4 = Melko samaa mieltä 5 = Täysin samaa mieltä						
Toimintamuoto: ☐ Kurssi ☐ Ryhmä	Ympyröi tai väritä valintasi.						
Ympyröi lapsen vastaajakoodi: L1 L2 L3 L4 L5 L6 L7 L8 L9 L10	<table border="1"><tr><td>0</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td></tr></table>	0	1	2	3	4	5
0	1	2	3	4	5		
1. TIETO-OSALLISUUS: Lapsi saa ymmärrettävässä muodossa tietoa siitä, miten hän voi vaikuttaa toimintaan. Aikuinen huomioi lapsen tarpeet. Tärkeää on toiminnan jäsentyminen lapselle ja aikuisen ymmärrys lapsen tarpeista.							
Lapsen henkilökohtaiset tarpeet otetaan huomioon toiminnassa.	<table border="1"><tr><td>0</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td></tr></table>	0	1	2	3	4	5
0	1	2	3	4	5		
Lapsi kohdataan yksilöllisesti toiminnan eri vaiheissa.	<table border="1"><tr><td>0</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td></tr></table>	0	1	2	3	4	5
0	1	2	3	4	5		
Lapsen kommunikaatiokeinot ovat ryhmää ohjaavien ammattilaisten tiedossa (esim. viittomat, kuvat).	<table border="1"><tr><td>0</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td></tr></table>	0	1	2	3	4	5
0	1	2	3	4	5		
Lapselle annetaan tietoa, miten hän voi vaikuttaa toimintaan (esim. ryhmän pelisäännöissä käyty läpi).	<table border="1"><tr><td>0</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td></tr></table>	0	1	2	3	4	5
0	1	2	3	4	5		
Lasta rohkaistaan ilmaisemaan mielipiteitään.	<table border="1"><tr><td>0</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td></tr></table>	0	1	2	3	4	5
0	1	2	3	4	5		

Ryhmätoiminta: Tulokset tieto-osallisuudesta

- Tieto-osallisuutta koskevat arviot sijoittuivat alkutilanteessa välille 4,1–4,6 ja lopputilanteessa välille 4,2–4,6.
- Eniten kehitystä oli tapahtunut siinä, että lapsia rohkaistaan ilmaisemaan mielipiteitään.
- Arviot oli annettu 5-portaisella asteikolla (1 = Täysin eri mieltä ja 5 = Täysin samaa mieltä) ja lisäksi Ei arvioida -vaihtoehto. Keskiarvot on laskettu vaihtoehdoista 1–5.

Ryhmätoiminta: Tulokset ideointi- ja suunnitteluosallisuudesta

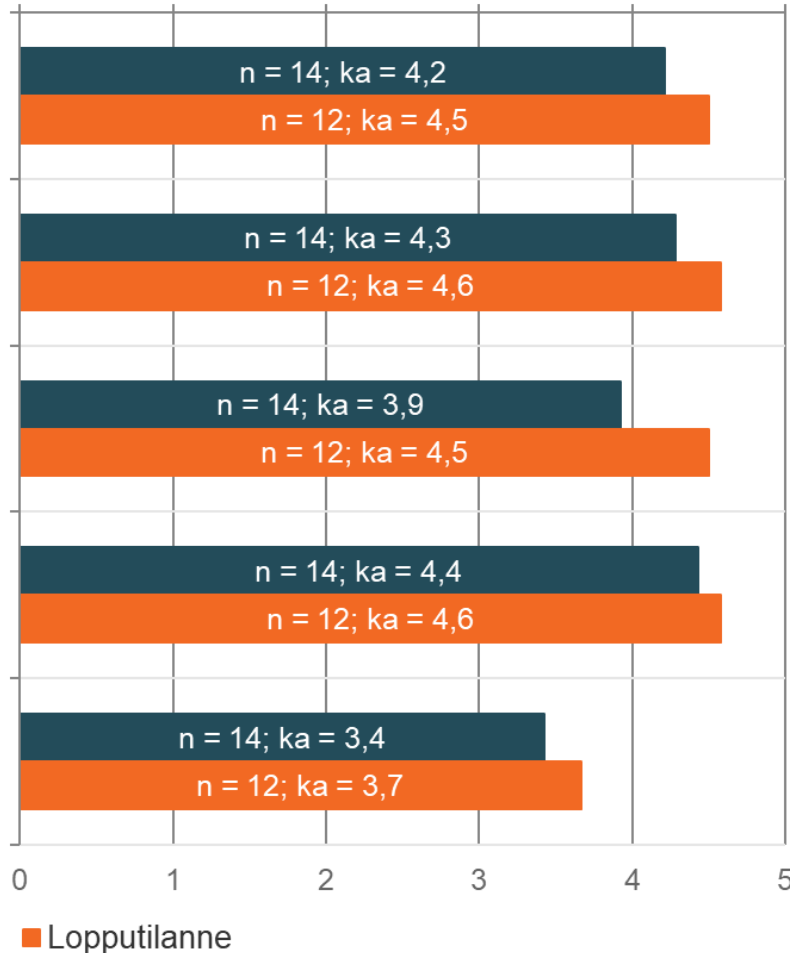
Toimintavälineet ovat lapsen itse otettavissa. Lapsella on mahdollisuus valita toimintavälineet.

Lapsen mielipiteitä ja ideoita toimintaan selvitetään.

Lapsen esittämiä mielipiteitä ja ideoita toimintaan kirjataan säännöllisesti (esim. niitä kerätään ylös systemaattisesti).

Lapsen mielipiteiden ja ideoiden perusteella suunnitellaan ja kehitetään toimintaa.

Lapsi suunnittelee toimintaa yhdessä aikuisten tai/ja muiden lasten kanssa.

- Ideointi- ja suunnitteluosallisuutta koskevien arvioiden vaihteluväli oli alkutilanteessa 3,4–4,4 ja lopputilanteessa 3,7–4,6.
- Myönteistä muutosta oli tapahtunut kaikkien ideointi- ja suunnitteluosallisuutta koskevien väittämien osalta. Eniten kehitystä oli tapahtunut siinä, että lasten esittämiä mielipiteitä ja ideoita toimintaan kirjataan säännöllisesti.
- Arviot oli annettu 5-portaisella asteikolla (1 = Täysin eri mieltä ja 5 = Täysin samaa mieltä) ja lisäksi Ei arvioida -vaihtoehto. Keskiarvot on laskettu vaihtoehtoista 1–5.

Ryhmätoiminta: Tulokset toimintaosallisuudesta

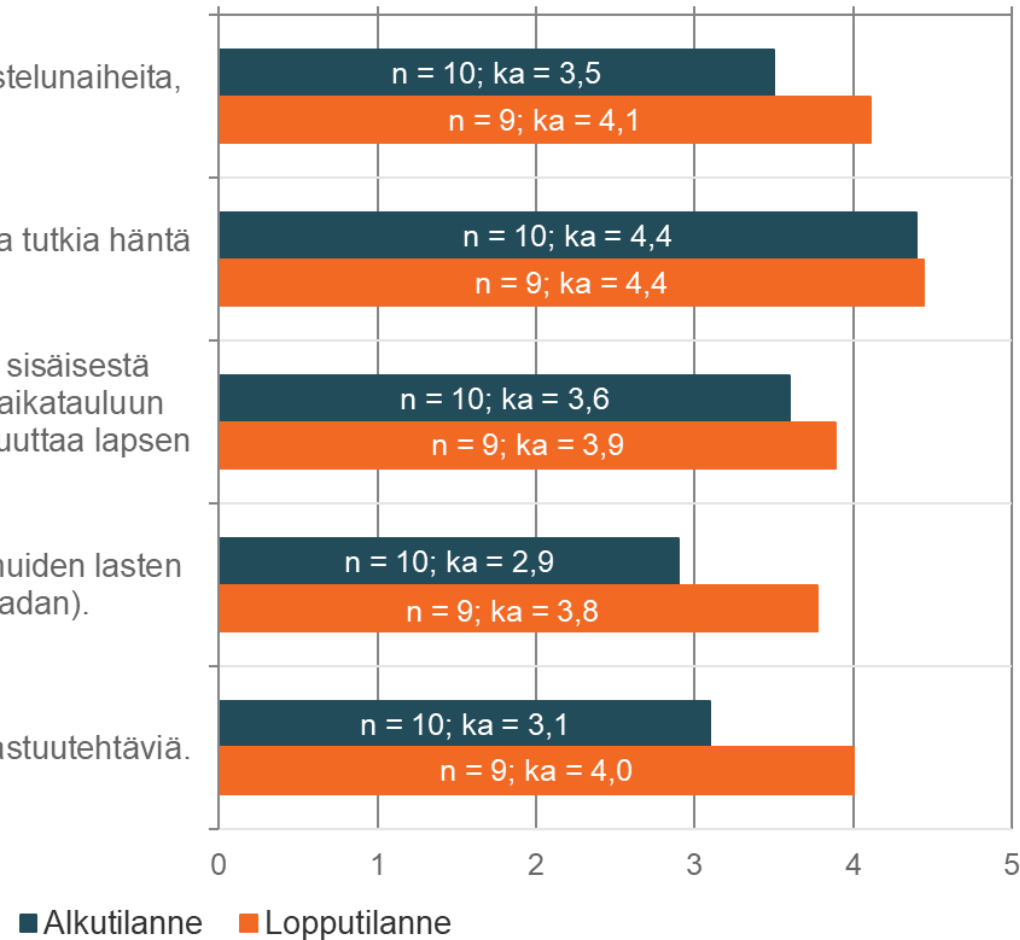
Lapsella on mahdollisuus valita keskustelunaiheita, leikkejä ja toimintoja.

Lapsella on mahdollisuus kokeilla ja tutkia häntä kiinnostavia asioita.

Aikuinen ei yksin päättää ryhmäkerran sisäisestä aikataulusta, vaan lapsi voi vaikuttaa aikatauluun (joustavuus, esim. toimintaa voidaan muuttaa lapsen toiveiden mukaan).

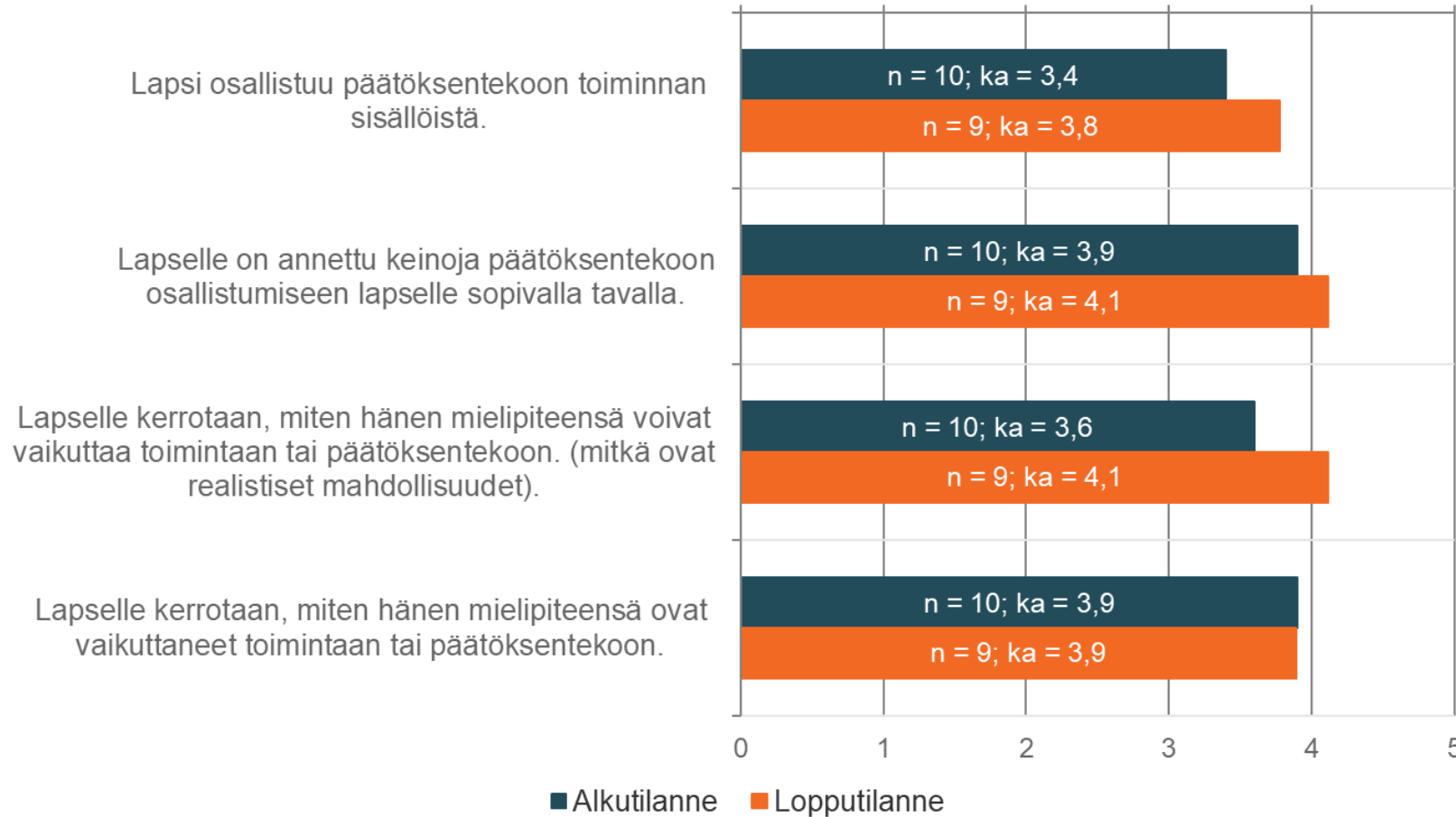
Lapsi järjestää toimintaa yhdessä muiden lasten kanssa (esim. tekee tempuradan).

Lapsella on toiminnassa pieniä vastuutehtäviä.

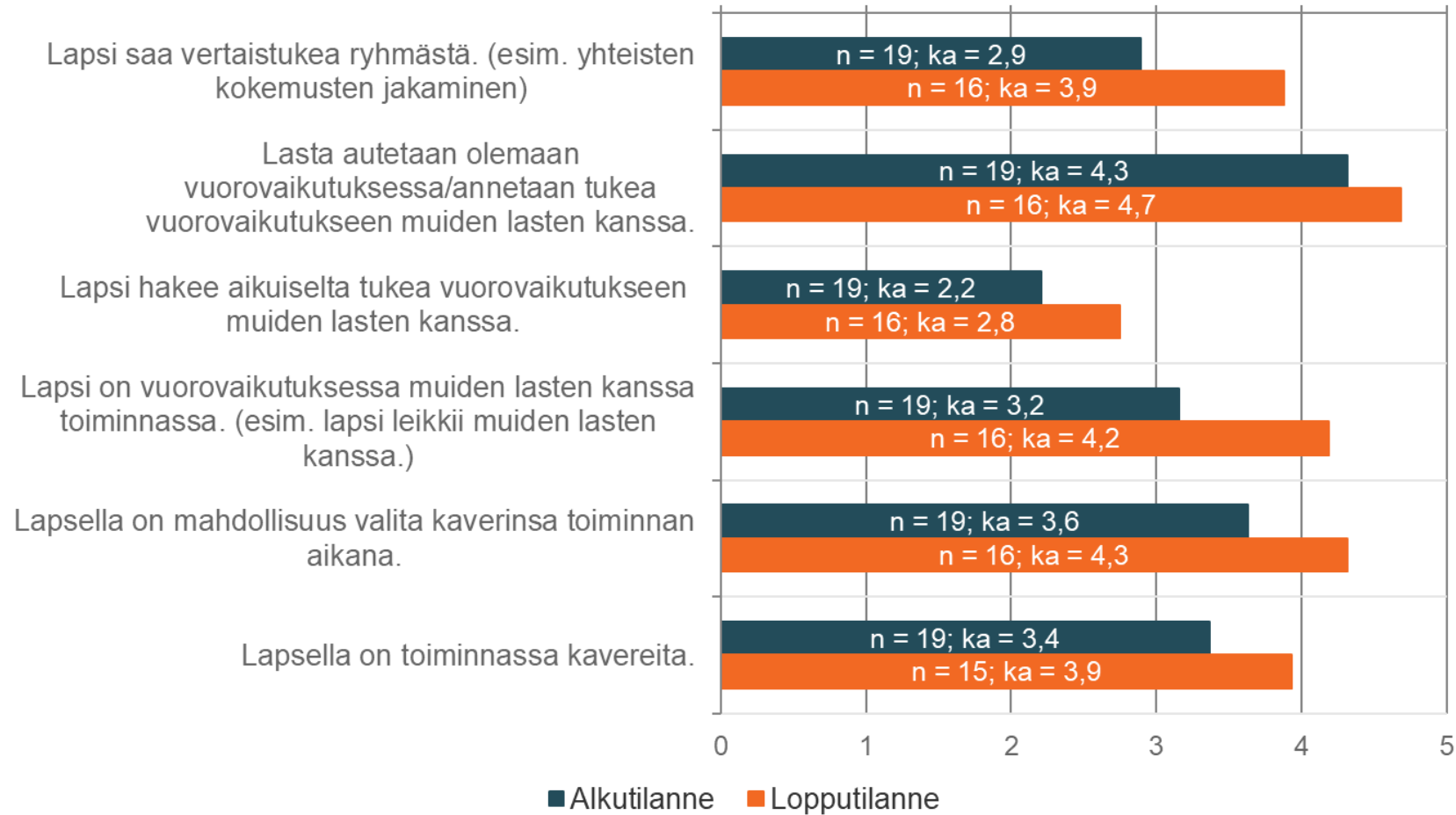
- Toimintaosallisuutta koskevat arviot sijoittuivat alkutilanteessa välille 2,9–4,4 ja lopputilanteessa välille 3,8–4,4.
- Eniten kehitystä oli tapahtunut siinä, että lapset järjestävät toimintaa yhdessä muiden lasten kanssa sekä siinä, että lapsilla on toiminnassa pieniä vastuutehtäviä.
- Arviot oli annettu 5-portaisella asteikolla (1 = Täysin eri mieltä ja 5 = Täysin samaa mieltä) ja lisäksi Ei arvioida -vaihtoehto. Keskiarvot on laskettu vaihtoehtoista 1–5.

Ryhmätoiminta: Tulokset päätöksenteko-osallisuudesta

- Päätöksenteko-osallisuutta koskevien arvioiden vaihteluväli oli alkutilanteessa 3,4–3,9 ja lopputilanteessa 3,8–4,1.
- Eniten kehitystä oli tapahtunut siinä, että lapsille kerrotaan, miten heidän mielipiteensä voivat vaikuttaa toimintaan tai päätöksentekoon.
- Arviot oli annettu 5-portaisella asteikolla (1 = Täysin eri mieltä ja 5 = Täysin samaa mieltä) ja lisäksi Ei arvioida -vaihtoehto. Keskiarvot on laskettu vaihto-ehdoista 1–5.

Ryhmätoiminta: Tulokset vuorovaikutuksesta ja sosiaalisesta osallisuudesta

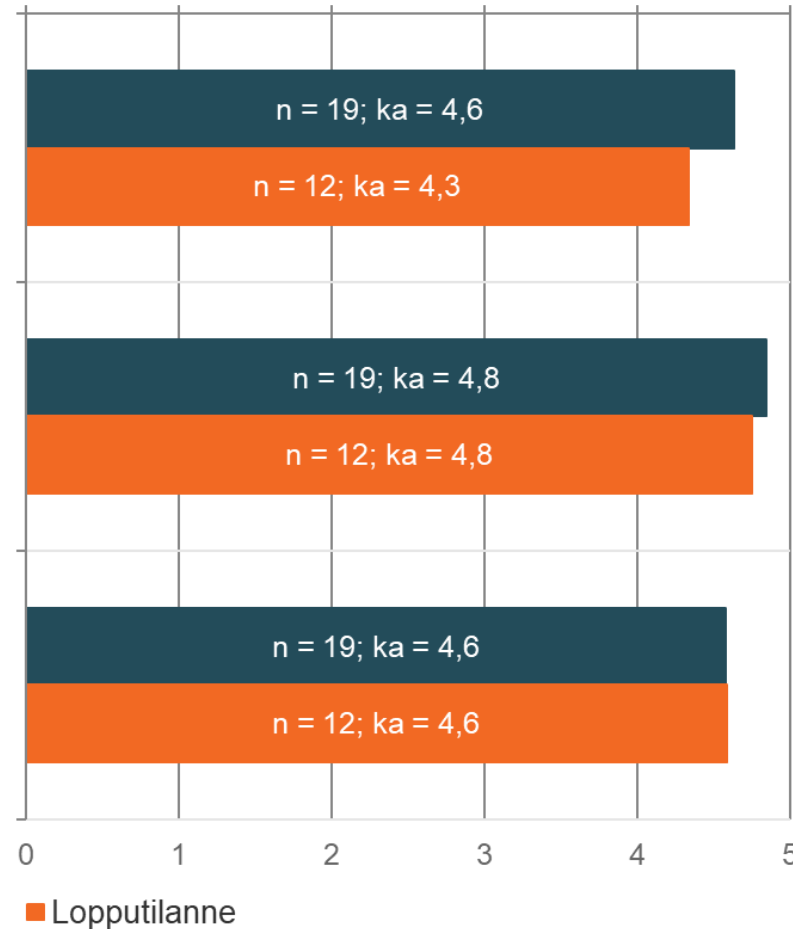
- Vuorovaikutusta ja sosiaalista osallisuutta koskevien arvioiden vaihteluväli oli alkutilanteessa 2,2–4,3 ja lopputilanteessa 2,8–4,7.
- Kehitystä oli tapahtunut kaikkien väittämien osalta. Eniten kehitystä oli tapahtunut siinä, että lapset saavat vertaistukea ryhmästä sekä siinä, että lapset ovat vuorovaikutuksessa muiden lasten kanssa toiminnassa.
- Arviot oli annettu 5-portaisella asteikolla (1 = Täysin eri mieltä ja 5 = Täysin samaa mieltä) ja lisäksi Ei arvioida -vaihtoehto. Keskiarvot on laskettu vaihtoehtoista 1–5.

Ryhmätoiminta: Tulokset yhdenvertaisuudesta

Lapsi tulee yhdenvertaisesti kohdatuksi ja kohdelluksi toiminnassa aikuisten ja lasten tahoilta.

Lapsen ei kohdistu kiusaamista tai ulos sulkemista.

Lapsi saa tarvittaessa tukea, jotta hän voi osallistua ryhmään yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa. (esim. etsitään osallisuuden mahdollistamiseen vaihtoehtoja.)

- Yhdenvertaisuutta koskevien arvioiden vaihteluväli oli alkutilanteessa 4,6–4,8 ja lopputilanteessa 4,3–4,8.
- Arviot yhdenvertaisuuden toteutumisesta olivat erinomaisella tasolla, mutta Lapsi tulee yhdenvertaisesti kohdatuksi ja kohdelluksi toiminnassa aikuisten ja lasten tahoilta -väittämän osalta oli tullut jonkin verran heikennystä.
- Arviot oli annettu 5-portaisella asteikolla (1 = Täysin eri mieltä ja 5 = Täysin samaa mieltä) ja lisäksi Ei arvioida -vaihtoehto. Keskiarvot on laskettu vaihtoehtoista 1–5.

Ammattilaisten kokemukset pilottien/jatkotestausten käytännön toteutuksesta 1/2

- Pilotit herättivät havainnoimaan ja arvioimaan omaa toimintaa tarkemmin.
- Aikaa oli lapsille enemmän, ja lasten toiveet otettiin huomioon toiminnan suunnittelussa. Vastauksissa painotettiin lasten osallistumista ja kuuntelua:
 - "Yritetty pysähtyä lapsen tekemisen äärelle ja kuunneltu paljon ryhmää"
- Pilottien myötä lapsikohtaisuus ja lapsen yksilölliset tarpeet tulivat selkeämmin esille.
- Kokemus oli, että ilmapiiri oli lapsille turvallinen ja lapset myös auttoivat toinen toisiaan.
- Vaihtoehtoiset kommunikointimenetelmät koettiin hyväksi, myös lasten välisen kommunikaation vahvistamisessa:
 - "Heräsi ajatus, että näitähän pitää käyttää, kun meillä ei ole yhteistä kieltä. Pitää tarkemmin miettiä lapsikohtaisesti tarvittavia kuvia"
- Yhteiskehittämisen kautta pääsi syvemmälle aiheeseen.
- Lapsen osallisuuden miettiminen jo perehdytyksessä oli hyvä.
- Supersankarit koettiin ammattilaisten taholta pääsääntöisesti toimivaksi työkaluksi. Supersankarien kautta voi nousta esille vaikeitakin teemoja. Tämä koettiin sekä hyväksi että haastavaksi.

Ammattilaisten kokemukset pilottien/jatkotestausten käytännön toteutuksesta 2/2

- Hyvää palautetta tuli siitä, että osallisuuden huomaamiseen pysähdyttiin kurssin jokaisena päivänä työryhmän kesken.

"Tällaista reflektointia ei tule automaattisesti ohjaajien tehtyä. Käydään perehdytyksessä läpi, mutta tämä toimi hyvänä herättäjänä."

- Toiminnallisen lakuaskartelun koettiin tukevan lasten ja tuttujen ohjaajien välistä keskustelua.

"Muutama lapsi kerrallaan tuli askartelemaan. Saatiin hyvää keskustelua. Tuttuus auttoi. Toimi hyvin. Auttoi joitain lapsia miettimään syvemmin pohtimaan, mitä halusivat tehdä leirillä."

Ammattilaiset: Muuttivatko pilotit/testaukset jotain toiminnassa?

Missä muutos näkyi? Mistä muutos johtui? 1/2

- Pilotteihin liittyvien asioiden pohtimista pidettiin tärkeänä.
- Iso asia muuttui: asenne. Pyrkimys vuorovaikutuksen vahvistamiseen vahvistui. Pilotit herättelivät ammattilaisia refleктоimaan omaan toimintaansa ja sitä, miten tietoisesti osallistaa lapsia enemmän.
- Lasten toiveiden kuuntelulle on nyt enemmän tilaa. Ammattilaiset ovat saaneet vapautta olla enemmän läsnä lapsille.
- Ohjaajat olivat keskenään tasa-arvoisempia, lapset tulivat tutuiksi kaikille aikuisille:
”Ohjaajat ovat tasapuolisesti vetäneet ohjelmaa. Emme puhu varsinaisesti enää avustajista.”
- Pilottien myötä oli otettu mukaan uusia toimintamalleja, joista osa jäi pysyviksi.
- Kuvat jäävät käyttöön, ja hautumaan jää ajatus lisäkuvista.
- Huomattiin, että lasten mielenkiinnon kohteita voi kysellä jo ennen varsinaista toimintaa (kurssi, leiri tms.).

Ammattilaiset: Muuttivatko pilotit/testaukset jotain toiminnassa? Missä muutos näkyi? Mistä muutos johtui? 2/2

- Huomattiin, että osallisuudesta pitää puhua ennen kurssin alkua työryhmän kesken - kurssin aikana ei ehdi perehtyä Lassoreppuun.

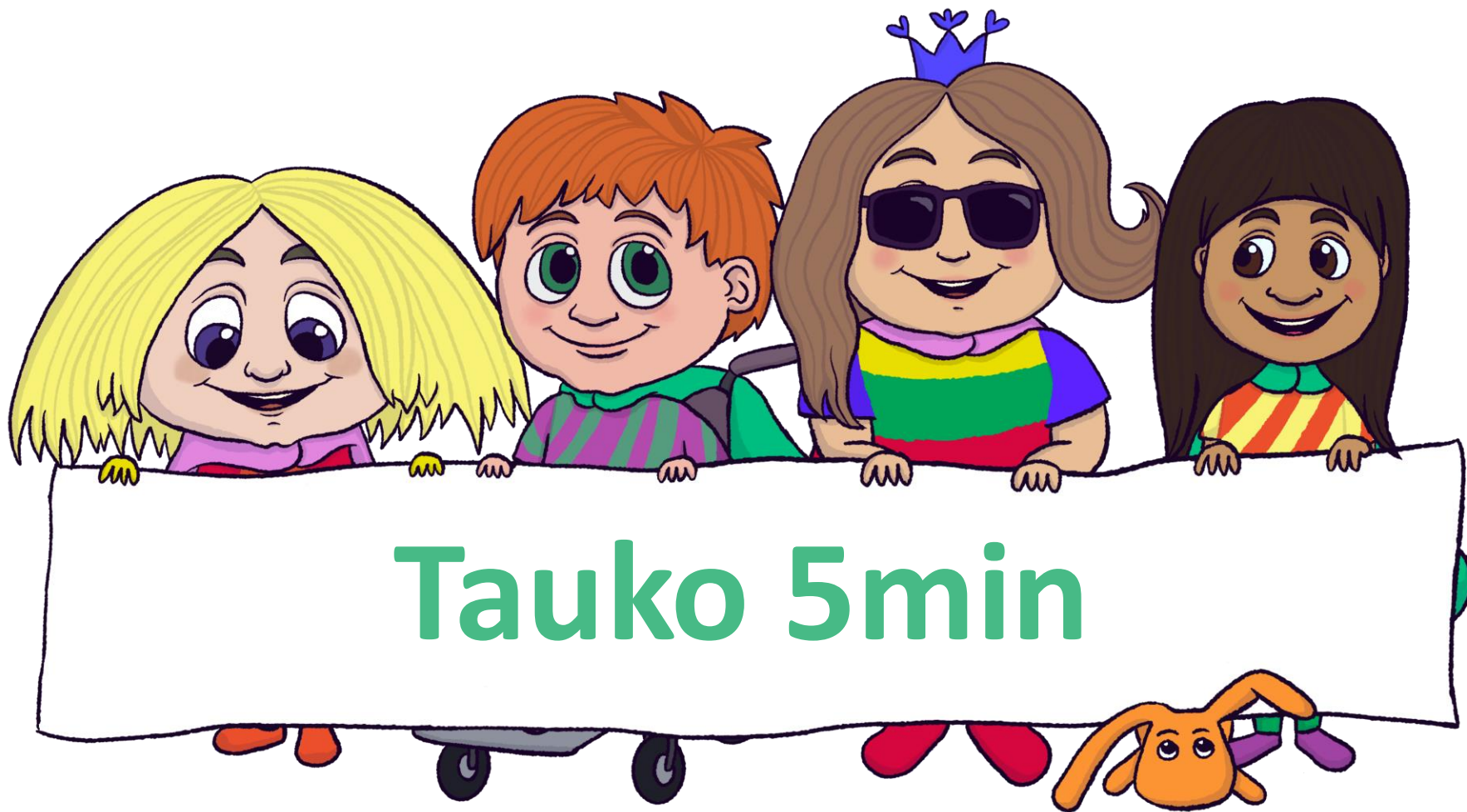
”Olen kääntänyt omaa ajattelua, osallisuudesta on tullut osa minua. Osallisuus tarvitsee oman verkoston, jotta se pysyy mielessä.”

- Koettiin, että uudet ohjaajat, joilla ei kokemusta erityisen tuen lapsista saivat rohkeutta kohtaamiseen.
- Todettiin lasten leirien tavoitteita miettiessä, että osallisuuden vahvistaminen voi olla lasten toiminnan tavoite. Haluttiin luoda lapsille kokemuksia etenkin autonomian kunnioituksesta. Nuorten osalta leiritoiminnan tavoitteena haluttiin vahvistaa nuoren toimimista avustajan kanssa.

”Hienoa, että tulee uusia ideoita ja menetelmiä kurssityöhön. Lakuaskartelua kokeillaan vielä. Puolet leireistämme on jo lasten toiveiden mukaista.”

Lasten kokemukset toiminnasta

- Lasten haastatteluja tehtiin vain osana pilotteja vuonna 2023. Ensisijaisesti osallistujat olivat kohderyhmää (pitkäaikaissairaat ja vammaiset). Tukena ryhmähaastatteluissa voitiin käyttää viittomia, kuvia ja toiminnallisia menetelmiä (esim. peukkuäänestys ja jana).
- Kysymykseen "**Onko teillä ollut tässä porukassa kivaa?**" oli ryhmäkohtaisesti vastannut: Kyllä (55–100 % lapsista) ja Ehkä (5–45 % lapsista)
- **Tuntuuko, että kuuluu tähän porukkaan?** Kyllä (62–100 % lapsista), Ehkä (7–31 % lapsista) ja Ei (8 % lapsista)
- **Onko täällä saanut vertaistukea?** Kyllä (78–100 % lapsista), Ehkä (18–20 % lapsista) ja Ei (3–9 % lapsista) Haastattelun ohjeistuksessa oli mainittu, että tämän kysymyksen sijaan voi tiedustella esim. "Oletteko jakaneet täällä teille yhteisiä asioita ja kokemuksia? Millaisia?"
- **Lasten mielestä kivointa/tärkeintä oli ollut:** Leikkiminen; Yhdessä tekeminen, kaverit, hyvä porukka; Itse keksityt leikit; Herkut.

Tauko 5min

Lihastautiliitto ry

Osallisuuden työtilassa

Susanna Ryynänen
Kuntoutusasiantuntija
Lihastautiliitto ry

Pilotointimatka

- Suunnitteluosallisuudesta toimintaosallisuuteen
 - lapsen osallisuuden tukeminen kurssitoiminnassa
- Supersankarius voimavarana
- Lihastautiliiton lastenleirit kesällä 2023 ja 2024, perhekurssi 2024
- Harvinaisia ääreishermo- ja lihassairauksia sairastavia lapsia, ikäjakauma 8-12-vuotiaita
- Lapsilla liikkumisen apuvälineitä, esim. sähköpyörätuoli ja avustuksen tarve suurimmalla osalla lapsia ympäri vuorokauden

Onnistumisen palikat

- Kurssityöntekijöiden valmius muutokseen
- Mielikuvitusmaailmaan sukeltaminen –lapsilähtöisyys
- Astuminen taaksepäin – valmiiksi suunnitellusta yhteissuunnitteluun
- Ohjaajien tasavertaisuus- lasten yhdenvertaisuus
- Sanoittamisen uudelleenohjelmointi
- Oman työn reflektointia

Osallisuus vaatii työntekijöiltä

- Turvallisen ilmapiirin luomisen
- Aikaa ja tilaa, rauhaa ja lepoa
- Läsnäoloa
- Ei-tietämisen tilaa
- Luottamusta
- Rohkeutta
- Heittäytymistä
- Ajattelun ja asenteen muutosta

Pilotin jälkeinen elämä

- Työn merkityksellisyyden vahvistuminen
- Omien arvojen mukainen toiminta
- Toimintakulttuurin muutos
- Parempaa laatua mutta myös säästöjä

“Nyt oli rennompaa, saatoin vain istua lasten kanssa samassa ja siitä syntyi hyviä keskusteluja. Ennen sinkoilin paikasta toiseen enemmän.”

Palaute työntekijältä

Kiitos!

VAUHTI!-toiminta

hoksauksia vuodesta 2020

Hoksaamisia lasten osallisuudesta- webinaari 31.10.2024

Mikä VAUHTI?

- Harrastusryhmät ja vapaa-ajan toiminta on tarkoitettu tukea tarvitseville lapsille, nuorille ja alle 30-vuotiaille nuorille aikuisille, jotka tarvitsevat tukea harrastamiseen.
- Hanke muuttui toiminnaksi lokakuussa 2023
- Perhetapahtumat kuukausittain
- Toimintaa järjestetään Kuopiossa, Siilinjärvellä, Iisalmessa ja Varkaudessa **yhteistyössä paikallisten toimijoiden kanssa**
- Ryhmäläiset osallistuvat toiminnan ideointiin, toteutukseen, päätöksentekoon ja arviointiin.
- **VAUHTI!- toiminnalla edistetään saavutettavaa harrastus- ja vapaa-ajan toimintaa**

VAUHTI! -toiminnan tavoitteena on lisätä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten mahdollisuutta elää omannäköistä hyvää elämää:

Lapsen osallisuuden ja yhdenvertaisuuden lisääntyminen harrastustoiminnassa -

omannäköisen harrastuksen löytyminen, onnistumisen kokemusten saaminen ja perheen yhdessä tekemisen vahvistuminen

Perheen ja vanhempien jaksaminen ja toimijuus vahvistuu -

voimavaroja arkeen tiedon ja vertaistuen avulla

Tietoisuus ja suvaitsevaisuus lisääntyy erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten kohtaamisessa

VAUHTI! -toiminta

VAUHTI!-ryhmät toteutettuna
yhteistyössä paikallisten toimijoiden
kanssa

Perheilyt ja eri
tapahtumat
eri
yhteystyökumppaneiden
kanssa

Verkostot ja
vaikuttaminen:
podcastit,
opinnäytetyöt,
yhteistyökahvit,
koulutus

VAUHTI!-toiminta on

VAUHTI!-ryhmän kevään 2024 ohjelmaa

Ryhmä kokoontuu Kulttuuriareena44:lla, ellei muuta ole ilmoitettu.

15.2. YSTÄVÄNPÄIVÄPUUHAA JA LAUTAPELEJÄ

Ohjelmassa ystävänpäiväteemaista askartelua ja pelailua.

22.2. PELAILUA

Pelaillaan erilaisia pelejä.

29.2. TEHDÄÄN RUOKAA

Tehdään osallistujien äänestämää ruokaa.

7.3. HIIHTOLOMA - ei ryhmäkertaa!

Hyvää hiihtolomaa kaikille ryhmäläisille! Nähdään ensi viikolla.

14.3. ULKOILUKERTA: BRAHENPUISTO

Lasketaan mäkeä Brahenpuistossa, myös muuta ohjelmaa. Oma laskuväline mukaan, jos haluat laskea!
Osoite: Brahenkatu 3, 70100 Kuopio

22.2. MUSAKERTA

Musiikkiteemaista ohjelmaa.

28.3. KIIRASTORSTAI - ei ryhmäkertaa!

Ryhmän ohjaajanumero: p. 044 982 3343

Tessan yhteystiedot: p. 044 901 2558 / tessa.ollila@tatury.fi

Ryhmässä voi tehdä
monenlaista harrastus- ja
vapaa-ajan toimintaa !

Erityisen hyvän harrastustoiminnan video

Erityisen hyviä hoksauksia vuosien varrelta

VAUHTI!-toiminta edistää saavutettavaa harrastus ja vapaa-ajan toimintaa

- **Kohtaaminen ja yksilöinti:** ensikohtaaminen tärkeää, osoitettu oma-aikuisen. oma tapa osallistua
- **Sisältö ja ympäristö:** pienet ryhmäkoot, riittävä ohjaajamitoitus, turvallinen ja kannustava ilmapiiri
- **Viestintä kotiin ja osallistaminen:** suunnitelmien ja koosteiden lähettäminen perheille, perheenjäsenten mahdollisuus osallistua mukaan

Hoksaamisia osallisuuden edistämisestä VAUHTI!-ryhmissä

Ryhmäläiset osallistuvat toiminnan ideointiin, toteutukseen, päätöksentekoon ja arviointiin.

Toiveiden kerääminen eri menetelmien avulla, yhdessä suunnittelu,
palautteen kerääminen toiminnassa

Ryhmissä käytetään lasten osallisuutta tukevia ohjausmenetelmiä.

Miten ryhmäläiset huomioidaan? Tarvitseeko joku yksilöllistä ohjausta?
Miten ryhmäläiset kommunikoivat?

Toiminnassa edistetään saavutettavuutta ja esteettömyyttä, jotta harrastaminen on mahdollista jokaiselle.

Etsitään yhdessä ryhmälle ja ryhmäläisille sopivat tavat toimia.
Jos jokin ei toimi, mietitään yhdessä keinoja asian ratkaisemiseksi.

Lasten osallistuminen toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen

Ryhmäkerran alussa
VauhtiSankari kulkee kartalla
eteenpäin.

Ryhmäläisten toiveet kerättiin kuvin. Montako mitäkin toivetta on?
Toiveet on aseteltu kartalle ja käyty yhdessä läpi. Kartta otetaan esiin aina ryhmän alussa.

Hoksaamisia saavutettavaan ohjaukseen

Käytetään eri välineitä ja menetelmiä (esim. jäätussi)

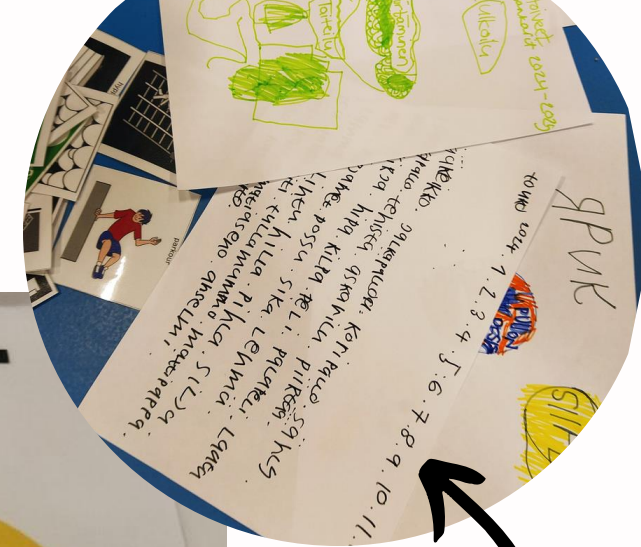
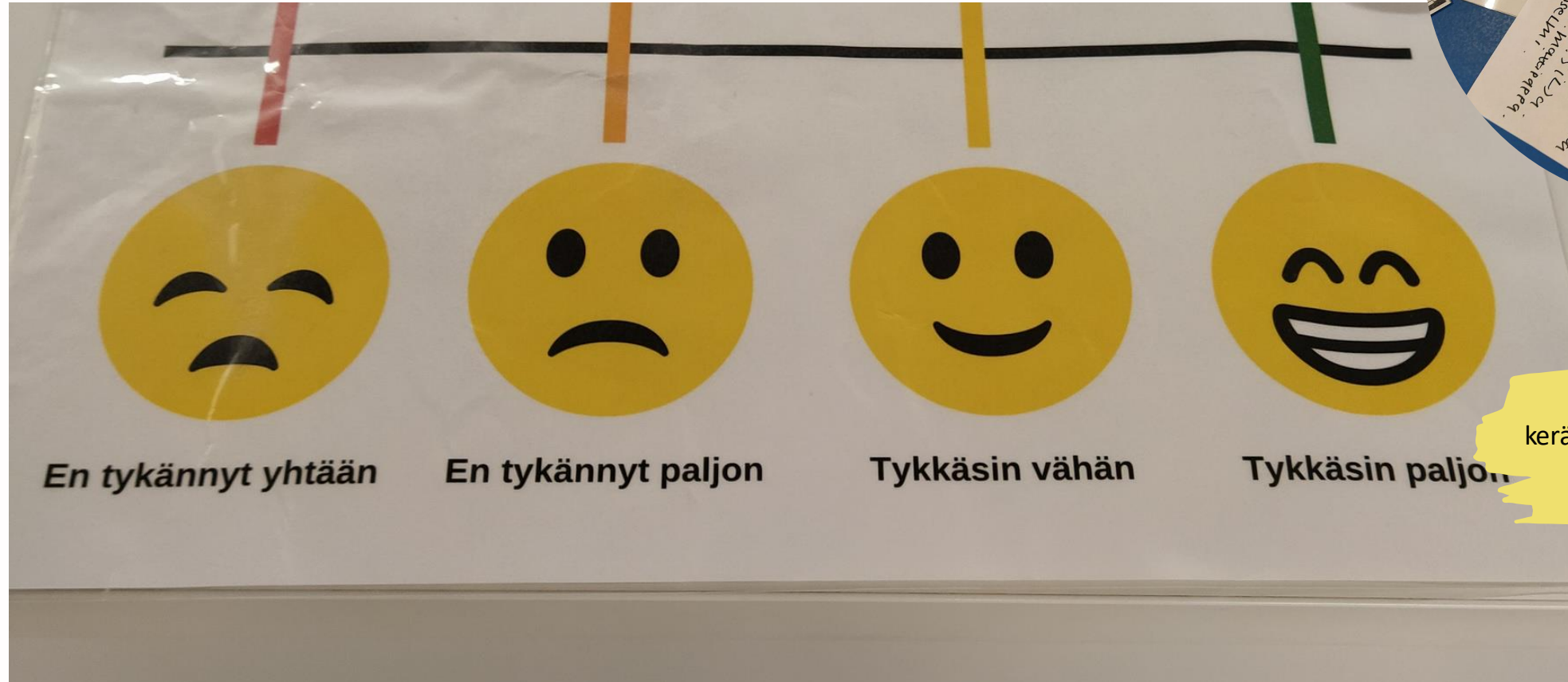

Soveltavuus auttaa osallisuuden tunteessa

Kuunnellaan ja annetaan mahdollisuus ilmaista itseään

Rauhallinen lopetus palautteen kera

Palautetta ja toiveita kerätään myös kirjoittamalla tai piirtämällä

Ryhmäläisiltä kerätään ryhmän loputtua palaute ja kerrataan ensi kerran sisältö.

Lyhyt tsekkauslista ryhmäkerralle

Oliko huomioitu osallisuutta
tukevat tekijät?

LYHYT TSEKKAUSLISTA RYHMÄKERRALLE

Alkuvalmistelut:

- Kuvat ja kuvanauhat
- Kerran tarvikkeet
- Lapsikohtaiset tarvikkeet
- Kerran kertaus ja vastuujaot

Toiminta:

- Kohtaaminen
- Piirissä kuvilla ohjeiden anto ja ryhmäkerran rakenne
- Lyhyt aloitus
- Oma-aikainen lapsilla
- Yksilöllinen ohjaaminen toiminnassa

Lopetus:

- Kertaus ja ensi kerta
- Fiiliskierros
- Lopetus ja kiittäminen
- Ryhmäläisten saattaminen

Yhteinen purkukeskustelu:

- Mikä onnistui erityisesti
- Mitä muutostarpeita ensi kertaan

VAUHTI!-ryhmä mukaillen osallisuuden tornitalo

- **Ryhmäläinen jakaa valtaa ja vastuuta ohjaajien kanssa:** “Annetaan mahdollisuus päättää mihin osallistuja pystyy ja kerrotaan mitä ehdotuksille tapahtuu VAUHTI!-ryhmässä”
- **Lapsi kokee olevansa osallinen toiminnassa ja kokee vertaisuutta:** “Annetaan itse järjestä tekemistä VAUHTI-ryhmässä!”
- **Osallistuja tulee kuulluksi / osallistuja kohdataan aidosti:** “Osoitetaan että ryhmään osallistujien sanomiset ja tekemiset on tärkeitä”
- **Osallistuja tietää, miten vaikuttaa:** “ Kerrotaan ryhmään osallistujille mitä voi sanoa

Kiitos!

Lisätietoja:

www.tatury.fi/vauhti-hanke

Instagram:

[vauhti_toiminta](#)

Facebook:

[Vauhti-toiminta](#)

Katja

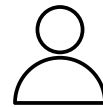
Ihalainen

044 901 8320

katja.ihalainen@tatury.fi

i

Tessa

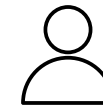
Ollila

044 901 2558

tessa.ollila@tatury.fi

i

Petri

Partanen

044 901 2557

petri.partanen@tatury.fi

i

Harvinaiskeskus
Norio

Harvinaiskeskus Norio ja Lapset on tärkeitä –hanke

Johanna Valkonen, kurssivastaava

31.10.2024

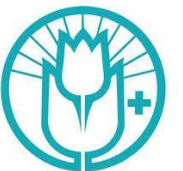
LAPSET
ON
TÄRKEITÄ

Harvinaiskeskus Norio

- Olemme 9 hengen tiimi Kehitysvammaisten Tukiliitossa.
- Tarjoamme tietoa ja tukea harvinaisiin, perimästä johtuviin sairauksiin.
- Palvelumme on suunnattu ensisijaisesti perheille, joissa lapsella on harvinainen diagnoosi tai epäily harvinaisesta diagnoosista, johon liittyy kehitysvamma tai vastaavaa tuen tarvetta. Tarjoamme tietoa perinnöllisyydestä ja harvinaisuudesta myös perheiden parissa työskenteleville ammattilaisille.

- Polku yhteistyöhön sai alkunsa jo muutamia vuosia aikaisemmin Lasso – hankkeesta, jossa olimme mukana. Hankkeesta jäi hyviä kokemuksia järjestöjen välisestä yhteistyöstä ja mikä tärkeintä : **LAPSET**

Hoksaamisia matkan varrelta

- Olimme mukana 2024 työpajoissa, joissa pohdimme kuinka vahvistamme lapsen ja nuoren äänen kuulumista ja otamme heidät mukaan yhteiseen päätöksentekoon Harvinaiskeskus Noriossa.
- Saimme oman osallisuuden kokemusten pohdinnan kautta virikkeitä oman toiminnan kehittämiseen.

MITÄ SAIMME?

Kiinnitimme huomionsamme erityisesti lapsiin ja nuoriin!
Vahvistuksen sille, että teemme jo paljon asioita hyvin.
Innostavaa muutosta!

Kurssi- ja vertaistoiminnassamme

- Tarkistimme haku- ja ilmoittautumislomakkeet
- Kurssin aloitus verkossa (aina) koko perheen voimin
- Uudistimme palautelomakkeet: lapsilta ja nuorilta poimitut sanat ja lauseet
- Työntekijöiden ja ohjaajien palaute lapsille ja nuorille
- Työntekijöiden ja ohjaajien perehdyttämistä ja yhteistä ajatusten jakamista

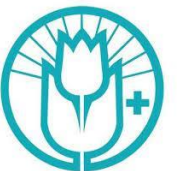

Ahkerassa käytössä kursseilla

- **Lassoreppu** työryhmän käytössä
- **Oma tutustumishetki -kysymykset** > ensimmäisessä verkkotapaamisessa
- **Lapset valitsevat toimintavälineet –äänestys**
- **Lapset suunnittelevat itse toimintaa!** –tehtävärastit, leffailta, karkkibuffa, ilta- ja välipaloista päättäminen, leikkien valitseminen tai ohjelmasta äänestäminen...
- **Kuvakommunikaatio:** yhteinen kommunikaatio, kurssiohjelma, ryhmien sisällöt

- Työntekijöillä ja ohjaajilla itsereflektion työkaluna lomakkeet: **Apua osallisuuden huomaamiseen ja Huomioinko lapsen tänään**
- Työntekijöillä ja ohjaajilla muistissa **vuorovaikutusta edistävät leikit**

- **Supersankarihahmot** kokeilussa

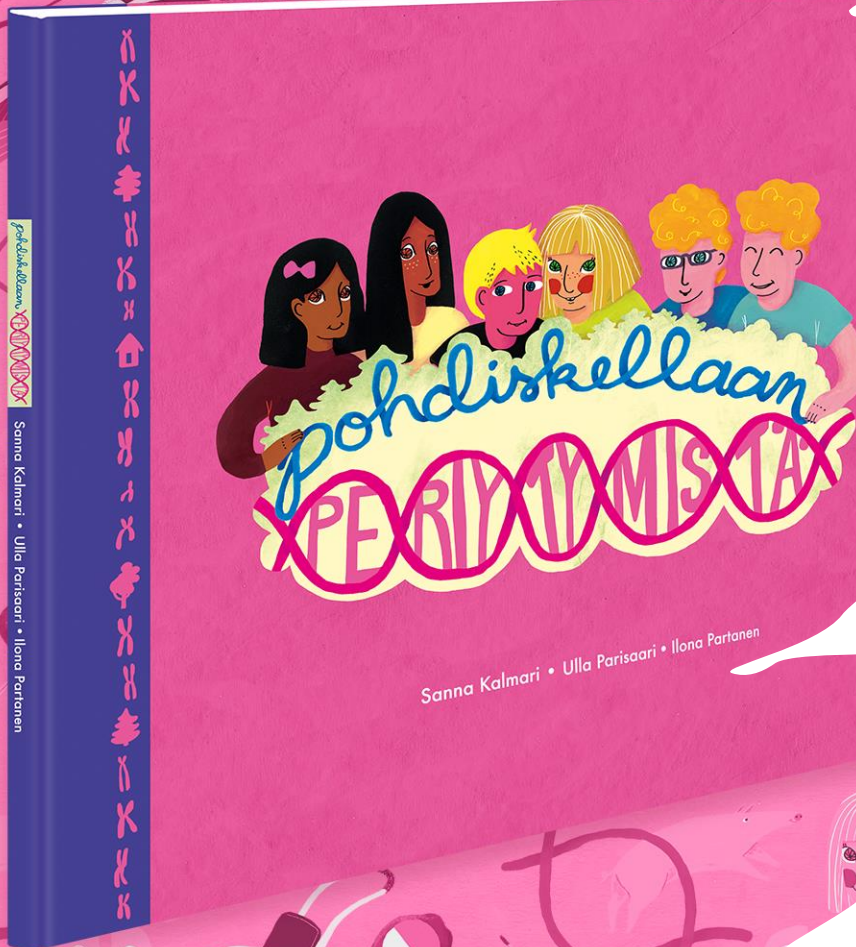
MITÄ MUUTA?

Ensi vuonna Harvinaiskeskus Noriossa teemana
LAPSEN OSALLISUUS

Toteutamme lapsen äänen kuulumista
viestinnässämme, tiedon tuotannossamme
ja vaikuttamisessa.

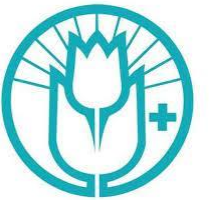
- Tapaamme lapsia
- Yhteinen keskustelu ja hoksaaminen
- Autamme vanhempia jo varhaisessa vaiheessa huomaamaan lapsen osallisuuden tärkeyden
- Otamme lapset ja nuoret mukaan suunnittelemaan toimintaamme
- Uusi lasten kirja!

www.tukiliitto.fi/harvinaiskeskusnorio/tietoa/lastenkirjat/

TOS

OULUN SEUDUN OMAISHOITAJAT RY

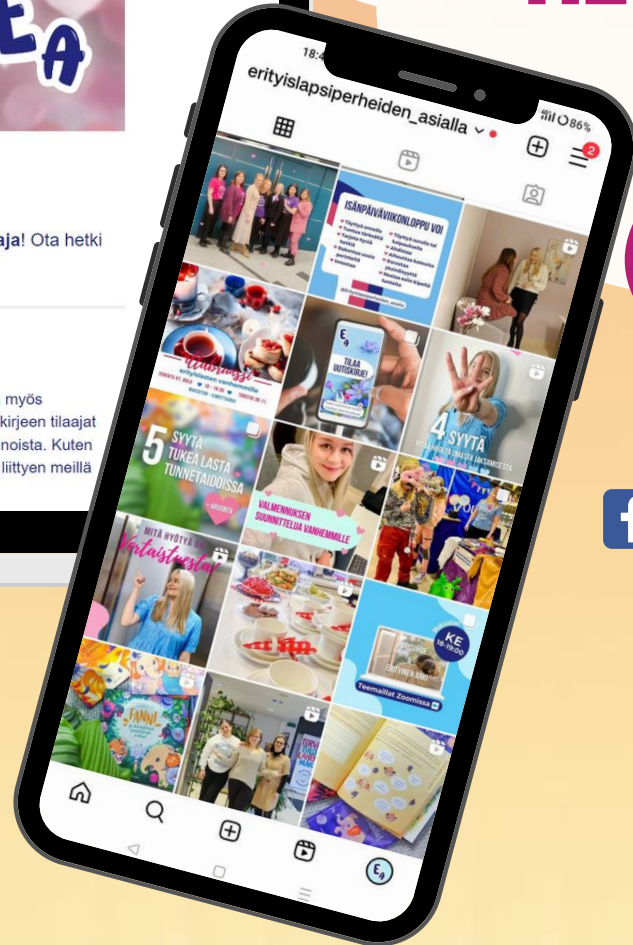
Eriyislapsiperheiden
Asialla

Salla Jämsén, Vastaava perhetoiminnan kehittäjä

Erityislapsiperheiden Asialla

MAKSUTONTA TUKEA, TOIMINTAA JA
TIETOA ERITYISLAPSIPERHEILLE

  @Erityislapsiperheiden_asialla

www.osol.fi/perheille

Tilaa
uutiskirje^{seuraa}
somessa

HYVINVOIVA PERHE

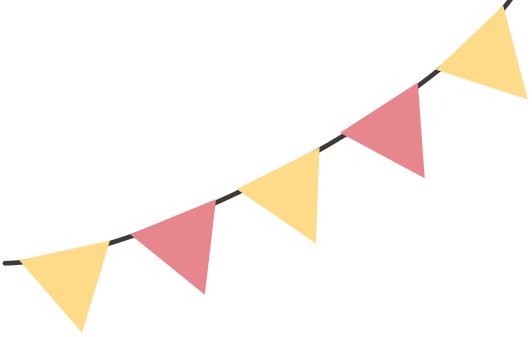
Matkalla metkaan

arkeen

Erityislapsiperheiden
Asialla

HYVINVOIVA PERHE

Iloisia uutisia!

Kymmenen vuoden erityisperheille suunnatun hanketoiminnan jälkeen, saimme vihdoin pysyvän ja kohdennetun rahoituksen Hyvinvoiva perhe -toimintaan.

Toimi vuosina 2014 – 2017 RAY C-hankeavustuksella

HYVINVOIVA PERHE

KENELLE TOIMINTA ON TARKOITETTU?

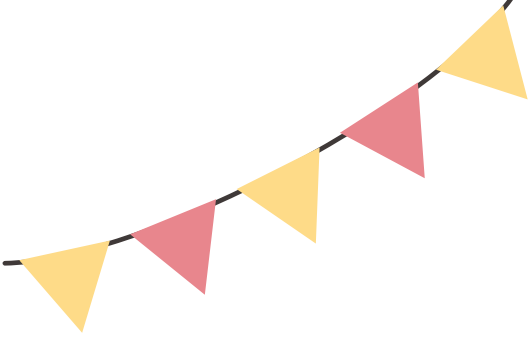
Toiminnan pääasiallisena kohderyhmänä ovat erityislapsiperheet, joissa on 0-18-vuotias erityistä tukea tarvitseva vauva, lapsi tai nuori. Toiminnassa ovat siis mukana vanhemmat, perheen muut aikuiset, erityislapset, sisarukset ja jopa isovanhemmatkin. Lapsen erityisen tuen tarpeilla tai diagnoosilla ei ole väliä, vaan perheen kokemus tuen tarpeesta riittää. Toiminnassa huomioidaan kaikenlaiset perheet!

MITÄ TEHDÄÄN?

Toiminnassa vahvistetaan erityislapsiperheiden vapaa-ajan, osallisuuden ja arjen hyvinvointia teemallisten ryhmien, tuen ja tiedon avulla. Järjestämme siis erilaisia ryhmiä, joihin koko perhe osallistuu. Tuemme myös vanhempia erikseen järjestämällä vanhemmille omaa toimintaa.

MISTÄ LÖYTÄÄ?

Hyvinvoiva perhe on Oulun seudun omaishoitajat ry:n toimintaa. Metkoja menetelmiä osoitteessa www.hyvinvoivaperhe.fi.

UNELMATYÖSKENTELEY

Lasten vaalit -työkalu

Unelmatyöskentely äänestettävien vaihtoehtojen kartoittamiseksi

Äänestettäviä vaihtoehtoja voidaan hahmottaa lasten kanssa unelmatyöskentelyn avulla. Unelmatyöskentelyssä lapset luovat esimerkiksi piirtämällä oman unelmien tapahtuma.

MISTÄ SINÄ UNELMOIT PERHEESI KANSSA?

MITÄ HALUAISIT TEHDÄ PERHEESI KANSSA YHDESSÄ?

MITÄ HALUAISIT HARRASTAA YHDESSÄ PERHEESI KANSSA?

MITÄ RYHMIÄ TOIVOISIT?

LASTEN OSALLISUUS

HALLOWEEN

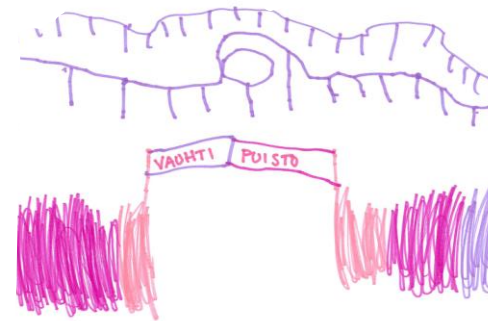
LEIKKIMINEN

METSÄRETKI

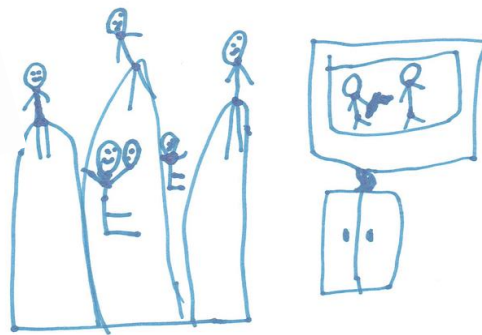
ELÄIMET

HUVPUISTO

BUSSIRETKI

ISOILLA
TRAKTOREILLA
AJELUA

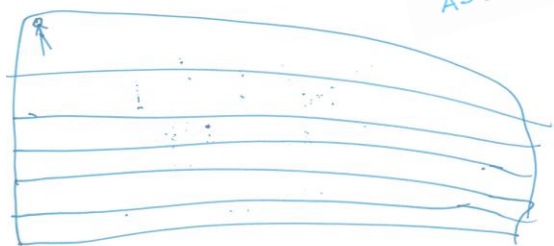

LEFFA YHDESSÄ
PERHEEN KANSSA

haluaisin
leikkiä
äidin
kanssa

LIUKUMÄKI

JUOKSUKILPAILU

UIMINEN

UNELMIA 30KPL

Bussiretki

Robinin keikka

Kylpylä / uiminen / uiminen / palju / retki Edeniin / palju / uiminen

Maatilavierailu/lehmän lypsäminen - kotieläinpuistoon

Eläimiä, joita voi koskea ja ruokkia, eläimet

Vanhushippa - **Jotain isovanhempien kanssa**

Mörköjä ja hirviöitä - **Halloween**

Kyllä-päivä

Leikkiminen äidin kanssa - Yhdessä vanhempien kanssa

Leffankatsominen vanhempien kanssa

Luistelu / liukumäki / liukumäki / liukumäki

Robotti

Ruusujen poimimista / kukkien keräämistä

Keinu / hiekkalaatikko / liukumäki - leikkipuistoon

Jäätelönsyöntiä

Isoilla traktoreilla ajelu - liikennepuisto ja automuseo

Moottoripyöriä

Särkänniemi / vauhtipuisto

Metsäretki - retkiryhmä

Eräkämpäretki (Kallioselän eräkämpä)

Revontulien katsominen, tähtien katsominen

Juoksukilpailu - liikuntavuoro

Pelipäivä

Matkustaminen Ruotsiin

Carting

Syksyn
metkoimmat

HALLOWEEN

NAAMIAISET

H O P L O P I S S A

Pe 1.11. klo 15.00-
19.00

ERITYISLAPSIPERHEILLE

ILMOITA MUKAAN
KOKO PERHE!

KLO 15 OVET AVAUTUVAT

KLO 16 HODARI- JA MEHUTARJOILU

KLO 17 TOIMINNAN ESITTELYÄ JA PUUHAPISTE

KLO 19 TAPAHTUMA PÄÄTTY

HopLop, Oulu
Alasintie 10

TOIMINTAA LASTEN UNELMIEN POHJALTA

PERHERYHMÄT YHDESSÄ OMAN PERHEEN, AIKUISEN, SISARUKSEN JA ISOVANHEMMAN KANSSA

Retkiryhmä (luonto, taide, kulttuuri)

Rytmiä ja riemua -ryhmä (musiikki, laulu, rytmit)

Leikki- ja liikuntaryhmä (vaihteleva leikki ja liikunta)

Tunnetaideryhmä (Luovat menetelmät, tunnetaidot)

Satuhierontaryhmä (rentoutus ja rauhoittuminen)

MUUTA

Aloitustempaus Halloween naamiaiset

Perheretki bussilla kylpylään

OLEMME PERHEITÄ VARTEN

Salla Jämsén

Vastaava perhetoiminnan kehittäjä

salla.jamsen@osol.fi

040 771 0266

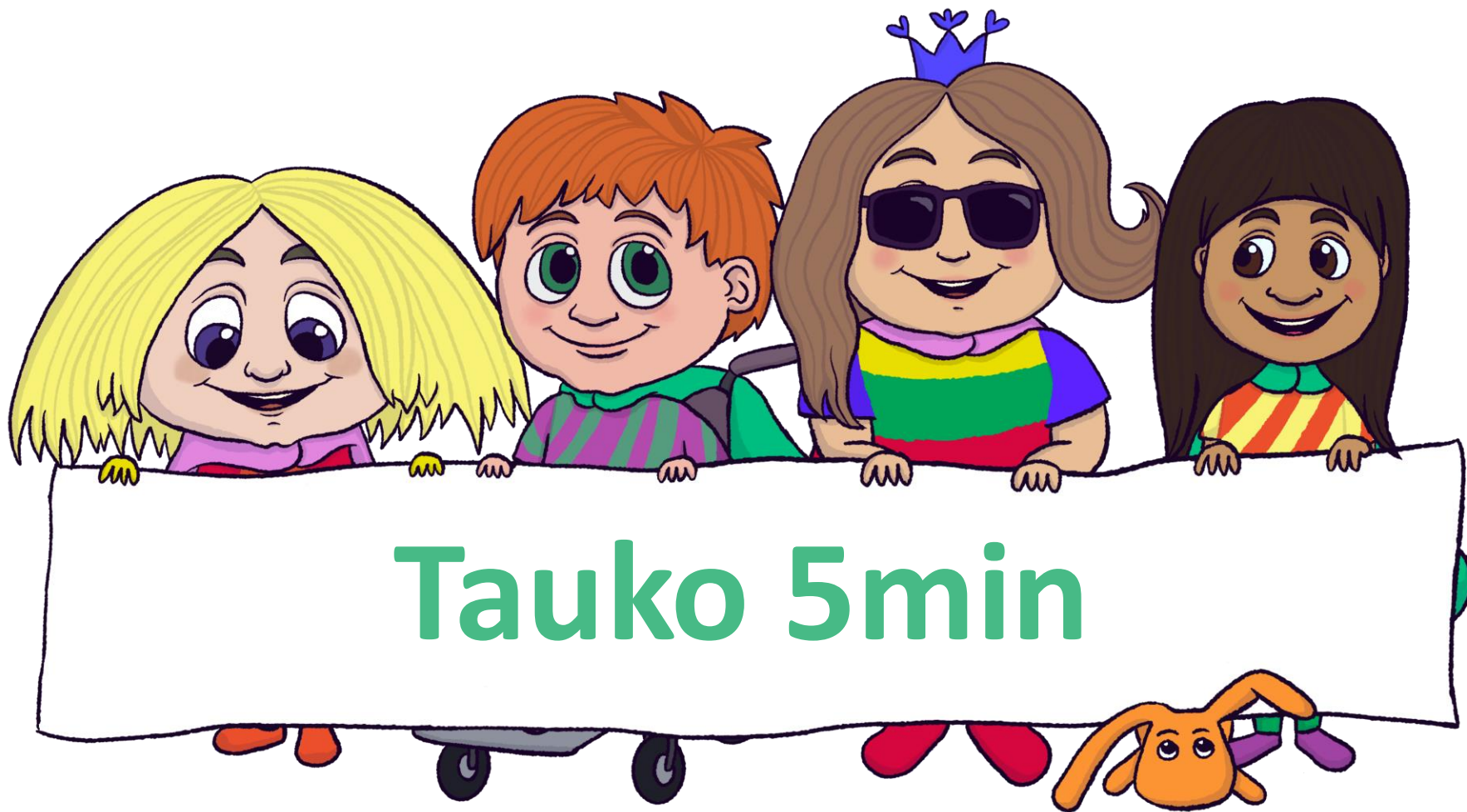
Merja Ollila

Perhetoiminnan kehittäjä

merja.ollila@osol.fi

040 128 4423

Tauko 5min

Mentalisaatio ja lapsen tukeminen

Nina Mellenius
KM, väitöskirjatutkija, Turun yliopisto
Itla, asiantuntija

**HOKSAAMISIA LASTEN OSALLISUUDESTA
WEBINAARI 31.10.2024**

Ajattelen juuri
parhaillaan revontulia.
Ei voi tietää,
ovatko ne olemassa
vai näkyvätkö ne vain.
Kaikki on hyvin
epävarmaa,
ja juuri se tekee
minut levolliseksi.
Tuutikki

Havaintoja edellisistä puheenvuoroista mentalisaation näkökulmasta:

- Arviointitulokset: aikuisen itsehavainnointikyvyn, ajattelun ja käyttäytymisen

muutokset

- Astuminen taaksepäin ja nopeiden tulkintojen jarruttaminen
- Harkinta sanoittamisessa ja ylisanoittamisessa
- Turvallisuus epävarmuudessa
- Lapsen yksilöllisyys
- Turvallisuus ja vanhempien mielessä pitäminen
- Lapsen ilmaisukeinojen monipuolisuus
- Henkilökohtaiset kokemukset ja oma kokemushistoria
- Lapsen intentioiden tunnistaminen
- Ammattilaisten käsitysten tarkistaminen ja jaettu pohdinta
- Jaetut vuorovaikutuskokemukset ja kehollisuus
- Jatkuva arviointi ja kehitys

Mitä on mentalisaatiokyky?

- Mentalisaatiokyvyllä tarkoitetaan ihmisen tietoista pyrkimystä havaita, tulkita ja kuvata **toisen ihmisen ja omaa** toimintaa mielentilojen kautta. Se on kykyä liittää tarkoituksellisuus ja merkityksellisyys ihmisten käyttäytymiseen sekä ilmentää tätä kykyä **omassa vuorovaikutuskäyttäytymisessään**
- Mentalisaatio on sateenvarjokäsite, joka sisältää mm; empatia, mindfulness, mielenteoria, itsetietoisuus (psychological mindedness) ja oivaltaminen (insightfulness)
- Mentalisaatio on kehityksellinen saavutus ja se vaihtelee samallakin ihmisellä eri tilanteissa
- Mentalisaatiokykyyn liittyy sen sietämistä, ettei kaikkea voi ymmärtää eikä varsinkaan varmuudella tietää
- Mentalisoiva mieli on valmis herkästi korjaamaan virhetulkintoja
- Mielen pyrkimystä kurkistaa näkyvän käyttäytymisen taakse
- Kykyä sietää epävarmuutta
- Kykyä olla joustava, jumiutumatta yhteen näkökulmaan
- Kehollinen mentalisaatio on implisiittistä kehollista suuntautumista ja resonoitumista toiseen peili- ja myötäliikkeissä

Miltä puutteellinen mentalisaatiokyky näyttää ja kuulostaa?

- Vaikeus jarruttaa omaa mieltä reaktiivisessa tilassa
- Reflektiivisyyden puuttuminen
- Vääristyneet ja automaattiset oletukset
- Vakuuttuneisuus omista ja toisten mielentiloista
- Takertuminen jäykästi omaan näkökulmaan
- **Ylianalysoiminen ja ylisanoittaminen**
- Vahva tunnetiloihin uppoaminen

- Mielentiloja eivät ole:
 - fysiologiset tilat kuten nälkä tai väsymys
 - persoonallisuuden kuvaukset
 - käyttäytymisen kuvaukset
 - tapahtumien kuvaukset

Bateman & Fonagy 2012, Pajulo, Salo & Pyykkönen 2015, Kalland 2017

Ei-tietämisen positio lapsen kanssa

- Ymmärrystä siitä, ettei lapsen mielentiloja ja tuntemuksia voi varmaksi tietää
- Ymmärrystä lapsen kokemusten yksilöllisyydestä
- Uteliaisuutta lapsen kokemusta ja mielen sisältöä kohtaan
- Ei-tietäminen ei tarkoita, että aikuisen tulisi piilotella omaa kypsyyttään
- Auttaa tekemään osuvia ja myötäeläviä kysymyksiä
- Omien ajatusten merkkäminen ja lapsen näkemysten utelias kysyminen:
 - ”Sinun ilmeestäsi tuli minulle mieleen, että ehkä petyit vastaukseen. Osuinko oikeaan?”
 - ”Mitä ajattelet tästä? Liittyikö tämä siihen mitä kerroit aikaisemmin?”

Midgley & Vrouva, 2012; Bateman & Fonagy, 2012; Pajulo, Salo & Pyykkönen 2015; Kalland, 2017

Stressin vaikutus mentalisaatiokykyyn

- Mentalisaatiokyky vaihtelee yksilöiden välillä, mutta sitä on mahdollista tukea ja kehittää vielä aikuisiällä.
- Yksilön kyky vaihtelee eri tilanteissa, voi romahtaa kovassa stressitilanteessa tai nopeaa toimintaa vaativassa tilanteessa.
- Väsymys, stressi, kiire ja kiihtynyt mielentila heikentävät mentalisaatiokykyä.
- Paradoksaalisesti mentalisaatiokyvyn käyttöönotto on usein vaikeampaa läheisissä ihmissuhteissa. Tämä johtuu siitä, että tunteet ja odotukset voivat vaikeuttaa mentalisaatiota – *on vaikea ajatella, mitä tuntee, samalla kun tuntee.*
- Samanaikaisesti juuri läheisissä ihmissuhteissa mentalisaatiokyvyn käyttöönotto on kaikkein tärkeintä ja niissä se myös parhaiten kehittyy.

Bateman & Fonagy 2012, Pajulo, Salo & Pyykkönen 2015, Kalland 2017

Turvallisuuden kokemus syntyy vuorovaikutuksessa – toisiin ja itseensä

- Kykymme neuvotella, oppia ja luoda uutta on vahvasti yhteydessä vuorovaikutuksen turvallisuuteen.
 - Oma turvallisuuden tunne ei ole staattinen ja se voi vaatia tilanteessa tietoista ylläpitoa, samoin toisen henkilön turvallisuuden tunnetta voi pyrkiä palauttamaan.
 - Eri mieltä olemisen vaarattomuus lisää turvallisuutta.
 - Mitä enemmän kykenemme itse säätelämään omaa turvallisuuden tunnettamme, sitä pidempään säilytämme tiukassa tilanteessa kyvyn mentalisoivaan ajatteluun ja olemme kykeneviä auttamaan toisia säätelämään tunteitaan.
- > Tämä kaikki vaatii kykyä havainnoida, yhdistää ja tarkastella käyttäytymisen taustalla olevia mielentiloja – omia ja toisen. Kutsumme tätä *mentalisaatioksi*.

(Fonagy & Target, 1997). Bateman & Fonagy 2012, Pajulo, Salo & Pyykkönen 2015, Kalland 2017)

Empatian keskeiset piirteet vuorovaikutuksessa

- Empatia on kyky tuntea, mitä lapsi tuntee tai kuvitella itsensä hänen asemaansa
- Empatia tarkoittaa toisen ihmisen tunteiden peilaamista tai kokemista
 - Esim. kun lapsi on surullinen, empaattinen aikuinen saattaa tuntea itsekin surua tai myötätuntoa.
- Empatia tapahtuu nopeasti ja on usein vaistonvaraista
 - Liittyy automaattiseen tunteiden virittäytymiseen lapsen tunteisiin
- Empatia keskittyy nimenomaan tunteisiin
- Empatia johtaa usein lohduttaviin tekoihin
- Lapsi kokee, että hänen tunteensa on jaettu ja ymmärretty

(Davis, M. H., 1983)

Mentalisaation keskeiset piirteet vuorovaikutuksessa

- Mentalisaatio tarkoittaa kykyä ymmärtää paitsi tunteita, myös lapsen ajatuksia, uskomuksia, pyrkimyksiä, jotka ohjaavat hänen käyttäytymistään
- Ajattelemista ja reflektointia, jonka pyrkimys tavoittaa lapsen sisäistä mielentilaa
- "Lapsi on surullinen, koska hän ei saanut sitä, mitä halusi, ja tämä saattaa liittyä hänen oikeudentuntoonsa"
- Kaksisuuntainen prosessi:

Aikuinen reflektoi lapsen viestiä ja tarkistaa osuiko oikeaan
Lapsen reaktio ja vastaus käynnistää aikuisessa itsereflektion

- Lapsi tuntee, että aikuinen ei ole vain emotionaalisesti virittäytynyt hänen tunteisiinsa, vaan myös ymmärtää syyt hänen tunteidensa taustalla – mitä lapsi saattaa ajatella, toivoa tai tavoitella.

(Fonagy & Target, 1997; Bateman & Fonagy, 2012)

Esimerkki siitä, miten miten mentalisoiva asenne eroaa ei-mentalisoivasta?

Uuteen ryhmään osallistuva lapsi:

”Mä inhoan kaikkia ryhmähommia, mua jännittää ja en halua mennä sinne.”

1. Ei-mentalisoiva aikuinen: ”Höpsistä, ei niitä tarvitse jännittää. Mennään nyt rohkeasti vaan sinne!”
2. Ei-mentalisoiva aikuinen: ”Ai, se ryhmä jännittää noin paljon sinua. Varmasti tuntuukin ihan tosi kurjalta mennä sinne.”
3. Mentalisoiva aikuinen: ”No onpa hyvä tietää, että uuteen ryhmään meneminen ei tunnu sinusta hyvältä näin etukäteen. Voitaiskohan me yhdessä jutella siitä mitä siellä voi tapahtua ja mitä siellä ei voi tapahtua?”

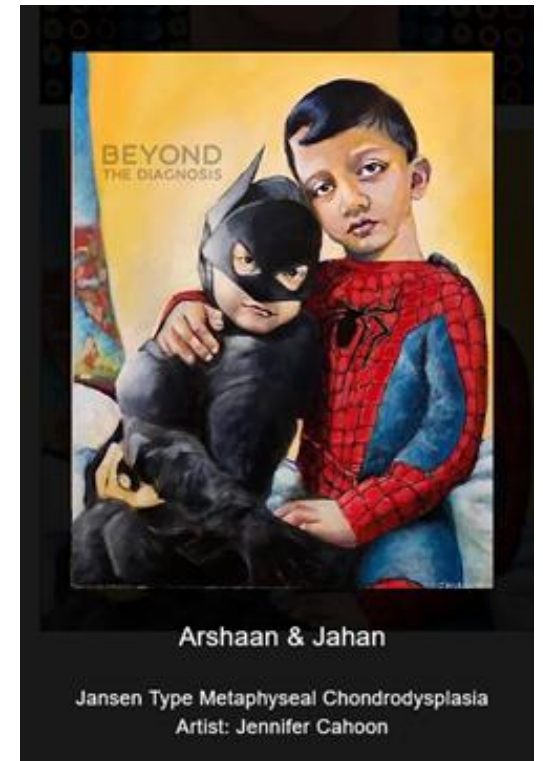
Mentalisaatioperustaiset interventiot lapsille

- Kirjallisuuskatsauksen mukaan lapsille suunnatut mentalisaatioperustaiset interventiot:
 - Ikäryhmien painopiste varhaislapsuudessa ja nuoruudessa, ikäryhmä 6-12-vuotiaat vähemmän
 - Yhteisölliset, ryhmämuotoiset, perheinterventiot ja yksilöterapiat
 - Kohderyhminä pääasiassa sijaishuollossa olevat lapset ja adoptoidut lapset perheineen (6-12v.)
 - Muita kohderyhmiä syömishäiriöt, ADHD, ASD

BEYOND
THE DIAGNOSIS

Midgley, N., Sprecher, E. A., & Sled, M. (2021). Mentalization-Based Interventions for Children Aged 6-12 and Their Carers: A Narrative Systematic Review. *Journal of Infant, Child, and Adolescent Psychotherapy*, 20(2), 169–189.
<https://doi.org/10.1080/15289168.2021.1915654>

Ideoita ja tietoa mentalisaatioperustaiseen työskentelyyn lasten kanssa

<https://www.centerformentalization.com/>

[What is Mentalization?](#) ▾

[About Us](#) ▾

[Our Publications](#)

[Other Literature](#)

[Video Course](#)

Mentalization exercises

Here you can find selected exercises and models relevant to mentalization. All the following information is material originating from The Mentalization Guidebook. The full exercises and models as well as further explanations can be found in the book.

Mentalisaatiolämpömittari ammattilaiselle

1. Mikä on tunnelämpötilani asteikolla 1-10?
2. Olenko avoin näkemään asioita monesta eri näkökulmasta?
3. Ovatko omat tarpeeni toimintaan ja pohdintaan tasapainossa?
4. Kykenenkö tuntemaan empatiaa sekä itseäni että toisia tilanteessa olevia kohtaan?
5. Olenko aidosti utelias käyttäytymisen takana olevia mielentiloja kohtaan?
6. Onko minulla aikaa, halua ja kärsivällisyyttä pysähtyä tämän äärelle?

(Mellenius 2024; Pyykkönen 2020; Oestergaard Hagelquist, 2017)

Aiheeseen liittyviä sivustoja

- Center For Mentalization <https://www.centerformentalization.com/>
- Anna Freud National Centre for Children and Families www.annafreud.org
 - <https://www.annafreud.org/training/training-and-conferences-overview/online-training-live-and-self-directed-courses/mentalization-based-treatment-basic-training/>
- Suomen Mentalisaatioinstituutti www.mentalisaatio.fi
- Pilke - Pienten Lasten Kehitypsykologinen Klinikka <https://pilkeklinikka.com/#ammattihenkilot>
- MLL mentalisaatiokoulutukset <https://www.mll.fi/ammattilaisille/tietoa-teemoittain/mentalisaatioperustainen-toiminta/mentalisaatioon-perustuvat-koulutukset/>
- PedaSens-interventiotutkimus <https://lassotaaperot.com/pedasens-kehittamistyo/>
- Kasvun tuki -varhaisen tuen tietolähde <https://kasvuntuki.fi/>
- Elokuva Inside out 1 ja 2 – mielen sopukoissa <http://www.media-avain.fi/inside-out-mielen-sopukoissa/>

Lähdekirjallisuus

- Bateman, A. & Fonagy, P. (toim.). (2019). Handbook of Mentalizing in mental health practice. Second edition. Washington: American Psychiatric Press, Inc.
- Bateman A & Fonagy P. (2014). Mentalisaatioon perustuva hoito epävakaan persoonallisuushäiriön käytännön hoito-opas. Therapie-säätiö.
- Bateman, A. W. & Fonagy, P. (2012). Handbook of Mentalizingin Mental Health Practice. APA.
- Debbané, M. (2019). Attachment and mentalization in contemporary psychodynamic psychotherapy. In Kealy, D & Ogrodniczuk, JS: Contemporary Psychodynamic Psychotherapy. Elsevier Science and Technology.
- Fonagy, P., Gergely, G., & Jurist, E. L. (Eds.). (2002). Affect regulation, mentalization and the development of the self. Karnac books.
- Kalland, M. (2014). Vanhemman mentalisaatiokyky. Teoksessa Viinikka, A. Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. (s. 26-38) Tampere: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Kalland, M. (2013). Mentalisaation ja reflektiivisen kyvyn vahvistaminen vanhemmuudessa. Teoksessa Mellenius, N. & Remsu, N. (toim.) Vuorovaikutus kuvassa – Videoavusteisen ohjauksen eettisyys ja käytäntö. Turenki: Kirjapaino Jaarli Oy, 39–50.
- Keinänen M (2019). Mentalisaatioon perustuva terapia - mielen teoriasta näyttöön perustuvaan hoitokäytäntöön. Psykoterapia 1/2019.
- Laitinen, I. & Ollikainen, S. (toim.) (2017). Mentalisaatio - Teoriasta käytäntöön. Therapie-säätiö, 2017.
- Larmo, A. (2010). Mentalisaatio –kyky pitää mieli mielessä. Duodecim126,616–622.

Lähdekirjallisuus

- Leikola, A., Mäkelä, J., & Punkanen, M. (2016). Polyvagaalinen teoria ja emotionaalinen trauma. *Duodecim*, 132(1), 55-61.
- Luyten P., Fonagy, P. (2015). Neurobiology of mentalizing. *Personality Disorders*, 6, 366-379.
- Midgley N & Vrouval, 2012. *Minding the Child: Mentalization-Based Interventions with Children, Young People and their Families*. London, England: Routledge.
- Mäkelä, J. (2014). Näkökulma: reflektiivisen toiminnan yhteiskunnallinen ulottuvuus. Teoksessa Viinikka, A. (toim.) *Mentalisaatioperheiden kohtaamisessa*. (s. 168-180). Tampere: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Pajulo, M., Salo, S., & Pyykkönen, N. (2016). Mentalisaatio ja reflektiivinen funktio. Teoksessa Kirsti Kumpulainen, Eeva Aronen, Hanna Ebeling, Eila Laukkanen, Mauri Marttunen, Kaija Puura & Andre Sourander (toim.) *Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria*. Printon: Tallinna, 81-87.
- Pajulo M, Salo S, Pyykkönen N. Mentalisaatio – ydin lasta suojaavassa työssä. *Perheterapia* 1/2016.
- Pajulo M, Salo S, Pyykkönen N. (2015) Mentalisaatio ihmistä suojaavana tekijänä. *Duodecim*, 131 (11): 1050-7.
- Pajulo M & Pyykkönen N (2011). Mentalisaatiokyky varhaisessa vanhemmuudessa. Kirjassa *Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen*. Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.). Helsinki: WSOY s.71-94.
- Panksepp, J. (1998). *Affective neuroscience - the foundations of human and animal emotions*. Oxford, UK, Oxford University Press.
- Sajaniemi, N., Suhonen, E., Nislin, M. ja Mäkelä, J. E. (2015). *Stressin säätely - Kehityksen, vuorovaikutuksen ja oppimisen ydin*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Salo, S. & Kalland, M. (2014) Lapsen mentalisaatiokyky. Teoksessa Viinikka, A. (toim.) *Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa*. (s. 39-54). Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Slade, A. (2005). Parental reflective functioning: An introduction. *Attachment & Human Development*, 7(3), 269–281.
- Viinikka A (toim.) (2014). *Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa*. Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

KIITOS

The Child's Bath
Mary Cassatt
1893

Puuhakirja oman elämänsä Supersankareille

- Puuhakirjaa voit tilata ottamalla yhteyttä. Puuhakirjat myydään 25 kirjan erissä hintaan 100 euroa + toimituskulut
- Lisätietoja timo.rautiainen@muma.fi
0503427140

LAPSET
ON
TÄRKEITÄ

KIITOS!

